

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 22.

V LJUBLJANI, 26. NOVEMBRA 1933.

KNJIGA 14.

OB STRUŽNICI

IVAN BUNIN

MODERATUS

Ivan Bunin (izgovori Bunjin) je tretji Slovan, ki so mu švedski akademiki priznali Nobelovo nagrado za literaturo. Prvi je bil deležen te najvišje literarne časti Poljak Henryk Sienkiewicz (1905), drugi zopet Poljak Wladisław Reymont (1924). Izmed Rusov je bila dalje časa v ospredju kandidatura Maksima Gorkega, in ko so se švedski akademiki odločili letos za Ivana Bunina, so bili literarni krogi močno presenečeni. Bunino literarno delo kaže nedvomno velike umetniške odlike, vendar pa ta brusilec ruskega sloga in jezika, eden največjih virtuofov besede v sodobni ruski literaturi, ni posebno znan v vnanjem svetu. Tako ga n. pr. ne omenja niti najnovejši češki leksikon (Masarykov Slovnik Naučný). Meyerjev nemški leksikon ima v najnovejši izdaji o njem komaj sedem vrstic. Ko so listi priobčili Bunino ime med letošnjimi kandidati za Nobelovo nagrado, je vzkliknil neki publicist v ruskem pariškem dnevniku: Kakšna škoda, da Bunina ni mogoče polnovredno preložiti v tuje jezike! Nikdar ne bo v tujini tako priznan, kakor je v ruski literaturi! Bunin — pripovednik bi potemtakem delil usodo največjega ruskega pesniškega genija Puškina, ki je takisto v nekem smislu nepreložljiv.

Bunin živi že dolga leta v emigraciji: njegovo življenje, zajeto med Scyllo in Charibdo boleznimi in bede, je šele z Nobelovo nagrado priplulo v mirni pristan, kjer ga ne bodo preganjale vsaj najnadležnejše gmotne skrbi.

Torej emigrantski pisatelj! Največji literarni teoretik današnje Rusije, nedavno umrl Sakulin, ki pisatelje in njih dela razvršča po socioloških vidikih v duhu ideologije zgodovinskega materializma, je v svoji nemški zgodovini ruske literature uvrstil Buninove spise med »plemiško literaturo«. A tudi Sakulin v polni meri priznava njegov talent in vidi v njem »velikega pisatelja«. Častno priznanje s strani idejnega nasprotnika! Po vsem tem lahko tudi oni, ki ne pozna Buninovih spisov, sklepa o visokih pisateljskih kvalitetah letošnjega Nobelovega lavreata za književnost.

O svojem življenju je Bunin napisal l. 1915. zanimivo avtobiografijo, ki jo

IVAN BUNIN

kot najavtentičnejšo izjavo navajamo v dobesednem prevodu:

»Rodil sem se 10. decembra 1870.

O našem poreklu je zapisano v 'knjigi o grbovih plemiških rodovih' med drugim tole: 'Rod Buninov poteka od Simona Bunkovskega, znamenitega moža, ki je v XV. stoletju prešel iz Poljske h knezu Vasiliju Vasiljeviču. Njegov pravnuk Aleksander, Lavrentijev sin, je služil pri knezu Vladimiru in je padel pri Kazanji.'

Oče me je tako rekoč za minuto naučil čitati (po Homerjevi »Odiseji«), on je razvnel moj domišljijo, pripovedujoč mi zdaj o oštakovskih gozdovih, kjer žive medvedi, zdaj o Donu Quijotu — takrat sem živo sanjari o viteštvu, — hip pozneje pa je izpodbujal moje mišljenje s svojimi originalnimi, kdaj pa kdaj za me popolnoma neumljivimi razgovori o življenju in ljudeh.

Dve leti pred vstopom v gimnazijo (tja sem bil prišel, ko mi je bilo enajst let), me je prišla prava strast za življenje svetnikov; jel sem se postiti in moliti.

Kolikor se spominjam, mi je pomlad to ozdravila.

Sploh sem že izza otroških let, a tudi pozneje mnogo premišljeval o pisateljih kot ljudeh višje vrste.

Meni samemu ni, menim, nikdar prišlo na misel, da bi bil manjši od Puškina in Lermontova. A v tem ni bilo nič domišljavosti, samo vpliv nekega silnega občutja, da drugače ne more biti.

Moje povesti, izišle v januarju 1897, so bile sprejete skoraj z enodušno pohvalo. Tedaj sem nenadno izginil iz Petrograda in ne le izginil, marveč tudi umolknil za več let. Dve leti sem preživel predvsem kot potepuh in sicer kaj pestro: zdaj sem se klatil po Orlovski guberniji, zdaj zopet po Mali Rusiji, potem sem bil na Krimu in nato tudi v Moskvi. Vedno pogosteje sem se stikal s starimi in mladimi pisatelji, obiskaval sem založništvo »Posrednik«, kamor je zahajal tudi Tolstoj. Sam sem čutil, kako rasem in sem, preživljajoč v sebi mnoge duševne prevrate, neizprosno uničeval tudi tisto malo, kar sem bil napisal v prozi.

Leta 1898 sem se oženil z Grkinjo, hčerjo znanega revolucionarja in emigranta N. P. Cakulja. Po ženitvi sem preživel poldrugo leto v Odesi, kjer sem se zbližal s krogom južnoruskih umetnikov. Potlej sem se razšel z ženo.

IVAN BUNIN s svojo ženo

Od l. 1907. deli življenje z menoj V. N. Muromcevljeva.

V teh letih sem videl mnogo sveta. Kakor prej, sva tudi zdaj preživljala polletje na vasi, ves ostali čas pa sva posvečala tujim deželam. Ne enkrat sem obiskal Turčijo, obrežja Male Azije, Grško in Egipt tja do Nubije. Potoval sem po Siriji in Palestini, bil sem v Oranu, v Alžiru, v Konstatini in v Tunisu ter na robu Sahare, prispel sem tudi na Ceylon. Prepotoval sem skoraj vso Evropo, zlasti Sicilijo in Italijo; živel sem v nekaterih romunskih in srbskih mestih.

V sedanjem času je slabo: naša literatura je neverjetno lažniva, naša kritika nazaduje do nezmožnosti, med ljudstvom in mesti je nastal ogromen prepad, o ruskem plemstvu ve današnji inteligent le iz knjig, o muzikih sodi samo po izvoščkih in hišnikih, o vojakihi niti ne govorim, a s pravim ljudstvom takle mestni inteligent sploh ne ume govoriti.

Tej samoizpovedi nedostaja najganljivejšega nadaljevanja: Buninovo življenje po l. 1917., v viharjih in zmedah revolucije in državljanske vojne, v času obubožanja in v trdih letih emigracije do danes.

Buninu — pripovedniku ni mogoče očitati tega, kar Bunin očita ruskemu inteligentu (predrevolucijske dobe): da ne pozna resničnih ljudi in stvarnega življenja. Če bi hoteli Bunina karakterizirati kar moči kratko in pregnantno, bi lahko rekli: mojster v opazovanju in izražanju!

Bunin sila natančno opazuje ljudi in življenjske pojave in se trudi, da jih kar najverneje zadene v svojih povestih. Toda njegovo opazovanje je daleč od naturalizma, ki so mu literarno-umetniške stvaritve samo fotografije življenja, dokumenti za znanstveno proučevanje ljudi in razmer. Pri Buninu je vsaka podrobnost trdno včlenjena v celoto in vsa celota je ustvarjena zato, da pokaže lepoto ali grozo življenja ter da vzbudi v čitatelju tisto poetično občutje sodoživetja, ki ga daje vsaka resnična umetnost. Vladimir Pozner (*Panorama de la Littérature russe contemporaine*) sicer pravi, da je Bunin podoben ruskemu slikarju Šiškovu, ki je slikal vsak list na drevesu posebej, pozablja, da človek dvajset korakov dalje ne razločuje več takih detajlov, vendar pa tudi Pozner priznava, da Buninovi onisi nikdar ne obvisijo v zraku in da je Bunin umetnik

tudi v ustvarjanju pripovedne celote, ki brez nje ni resnične umetnosti.

Vzemimo za primer Buninove pripovedne umetnosti njegovo najbolj znano in najpogostejše prevajano povest »Gospod iz San Francisca«. Kaj je na nji značilnega? Predvsem čudovit, težak, smrtni spominjajoč mir, ki preveča vso povest. Dejanje je neznatno. Bogataš potuje preko Oceana. V luksuznem delu parnika se mu vse klanja in vse streže, v Italiji se zdi, da je vsa lepota namenjena samo njemu. Toda pri zapenjanju ovrtnika ga zadene kap in omahne mrtev na tla. V hipu je izginil ves sijaj bogastva; zdaj je denar samo še pomožno sredstvo, to, kar je v resnici. Bogataš je navaden kadaver, ki ga v hotelu skrivajo in nazadnje prepeljejo domov v nakatranirani krsti, skriti na dnu onega istega parnika, s katerim je bil potoval v Evropo. Nad njim se zopet razvija ono isto življenje: najet zaljubljeni par animira bogate popotnike, Ocean nemirno valovi, vse je isto, samo gospod iz San Francisca je skrit na dnu ladje, v nakatranirano rakev.*

V tej noveli je vse, kar karakterizira Bunina: njegovo opazovanje življenja in ljudi, njegov skoraj hladni slog, s katerim podaja svoja vroča doživetja, njegov izbrani jezik. Kljub vsej pisateljski disciplini in vzlic vsemu realizmu pripovedovanja pa čutiš za dejanjem te povesti globlji smisel vsega dogajanja. Parnik je le orehova lupina na ogromnem oceanu, blesk denarja in moč razkošja sta samo minljiva omama in nespametna samoprevara, človek stoji sam, ubog in ničev pred večnostjo, in ko ga zlomi smrt, izginejo vse iluzije. Moč denarja obledi, ostane samo še duhovna vsebina njegovega življenja, a na njo gospod iz San Francisca ni nikdar mislil, kakor na njo sploh ne mislijo ljudje, ki žive za ničevne slasti Mamona.

Tudi mnoge druge Buninove novele označuje globoki simbolizem njihovega dejanja. Bunin je poetični realist; njegovo doživljanje in opazovanje stvarnosti kaže refleks umetnikove čustvujoče duše in miselno usmerjenega duha. Bunin ne zbira dokumentov kakor Zola in ne piše za zabavo, kakor kakšen tretjevrstni pisatelj, marveč ustvarja iz čistega umetniškega nagiba: reproducirati življenje zato, da pokaže tvorne sposobnosti človeške duše in da s temi produkti vzbuja v čitatelju očiščujočo in sproščujočo zavest sodoživljanja.

Snovno se znaten del Buninovega dela nanaša na rusko vas, ki jo je v svojem znamenitemu spisu »Derevnja« naslikal dokaj drugače kakor Turgenjev ali Tolstoj. Že Čehov je skušal z »Mužiki« podati pravo sliko o ruskem kmetu in življenju na vasi, Bunin pa je v svoji »Vasi« šel še dalje: njegove podobe iz kmečkega življenja so kar zamračene in pesimistične. Izmed večjih novel je treba opozoriti na »Plevel«, »Intečega Ivana«, »Pomlad«, »Slovnico ljubezni«, »Srečo«, »Antonovski jabolke«, »Zvezdo ljubezni« i. dr. Njegov najboljši roman je »Mitjeva ljubezen«, delo, ki prekipeva od barv in življenjskih sokov, a je vendar spisano v pravem buninovsko discipliniranem slogu in krasnem, izbrušenem jeziku. Novejše delo je avtobiografski roman »Življenje Arsenjeva«, čigar drugi del pravkar izhaja v pariškem ruskem časopisu »Sovremennija Zapiski«.

Kot pripovednik nadaljuje Bunin slavno tragedijo ruske lepe proze od Gogolja preko Tolstega, Turgenjeva, Leskova do Čehova. Kot lirski pesnik spominja na Puškina, Ljermontova in Tinceva. Divne, ponekod neprekosljivo lepe, a morda najmanj preložljive so Buninove kratke črtice, nekake pesmi v prozi, izdelane do zadnjega odtenka in bleščeče kakor biseri.

Z Nobelovo literarno nagrado je bil letos odlikovan mož, ki je vreden te pozornosti, pisatelj plemenite človečnosti in visokih umetniških kvalitét.

ŽELEZNIŠKI PROMET MED ANGLIJO IN CELINO

Doslej so oskrbovali potniški promet med Anglijo in evropsko celino samo brzo-
parniki, med katerimi so nekateri dosegli
brzino do 40 km na uro. Zdaj se pa name-
rava promet preko Kanala pospešiti na ta
način, da se bodo kar celi vlaki prevažali
na brodovih med Dovrom in Dunker-
queom. Angleška Južna železnica je že da-
la zgraditi tri takšne prevozne ladje, ki
bodo do pomladi gotove. Ladje bodo po
110 m dolge in 20 m široke ter bodo ime-
la prav tako vso opremo kakor starejše
ladje za prevažanje potnikov, razen tega
pa bodo sredi krova štirje tiri, na katere
bodo lahko zapeljali potniške in tovarne
vlake. Za pristajanje teh parnikov bo tre-
ba pristanišče v Dovru primerno preure-
diti, dočim so vse potrebne dodatne na-
prave v Dunkerqueu že gotove. Vožnja
čez Kanal bo na novih parnikih trajala ne-
koliko dlje, zato pa bo celotno potovanje
dokaj skrajšano, ker ne bo treba prestopati in se bodo carinski posli opravljali
kar med prevozom.

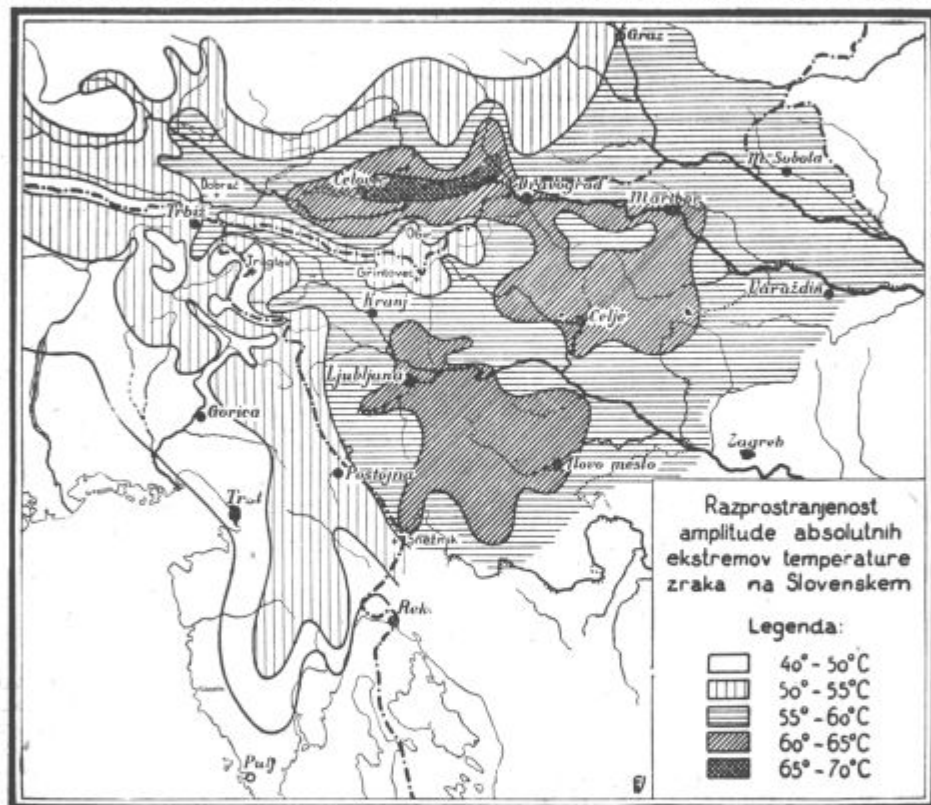
* Glej Žis, knj. 3. str. 34, 87, 102 in 142.

KLIMA SLOVENIJE

DR. OSKAR REJA

Klimatologija je tisti del nauka o ozračju, ki proučava geografsko razprostranjenost vremenskih elementov. Svetovna klimatologija je tako obširna, da zahteva vsak kontinent posebno knjigo zase. Zato si bomo ogledali samo klimatologijo naše domovine. Tudi ta je dokaj obširna in jo bomo le na kratko obdelali.

oblike, razdelita Slovenijo v temperaturnem pogledu v tri območja. Primorje, to je vsa Slovenija na jugozapadu Julijskih Alp in kraških planot, se ponaša z morskimi ali oceansko klimo. Posavje od Zidanega mosta proti Zagrebu, nadalje Podravje, pričenši pri Mariboru in Prekmurje označuje že kontinentalna ali celinska klima, vendar pa še ne preostro.

Temperatura. Prvi in najvažnejši klimatski element je temperatura zraka. Od te zavise vsi nadaljnji elementi. Glavno karakteristiko temperature zraka kake pokrajine dajejo njene geografske širine. Slovenija leži v zmernem toplem pasu med 45° in 47° sev. geogr. širine. Zmerno topli pas se ponaša z jasno izraženimi štirimi letnimi časi in z velikim kontrastom med zimo in poletjem. Nadalje je temperatura zraka zavisna od bližine morja in končno od morfoloških oblik zemeljskega površja dotične pokrajine. Poslednja dva činitelja, namreč bližina morja in morfološke

Ljubljanska in Celovška kotlina pa sta pravi tip kontinentalne klime v zmernem pasu.

Najlepše karakterizirata oceaniteto ali kontinentaliteto kakega kraja dnevna in letna amplituda temperature zraka. Pod dnevno amplitudo temperature razumemo razliko med maksimalno in minimalno temperaturo enega dne, pod letno amplitudo pa razliko med maksimalno in minimalno temperaturo v tistem letu. Oceansko klimo karakterizira majhna amplituda tako dnevna kakor letna. Zaradi počasnega segrevanja morja se namreč temperatura zraka nad njim pre-

ko dneva ne more visoko dvigniti. Prav tako ne more ponoči prenizko pasti, kajti ponoči oddaja morje podnevi nagomiljeno toploto zraku nad njim. To povzroči majhno dnevno amplitudo temperature. Isto se godi z letno amplitudo. Iz istih vzrokov ne more temperatura zraka niti pozimi prenizko pasti niti se poleti visoko dvigniti. Ta način segrevanja zraka nad morjem se po morskih vetrovih prenese na obalne predele.

Čim bolj se oddaljujemo od morja, tem bolj ponehava morski vpliv. Če je kaka pokrajina odrezana od morja po visokem gorovju, tedaj pride v tej pokrajini celinska klima do polne veljave. Še hujše je, če je dotična pokrajina krog in krog obdana s hribovjem kot osrednja Slovenija. V Ljubljanski in Celovski kotlini se zrak poleti in podnevi zelo močno segreje. Kajti poleg vertikalnega izžarevanja toplote iz tal, izžarevajo toploto tudi okolna pobočja. Zrak se v vsej kotlini segreva od spodaj in od strani.

nikdar pa tako oster kakor v zaprtih kotlinah. Tak primer je vsa vzhodna Slovenija.

Kot predstavnike imenovanih treh temperaturnih con vzemimo za Primorje Trst, za osrednjo Slovenijo Celovec in Ljubljano, za vzhodni del pa Maribor. Razpredelnica kaže povprečni in absolutni minimum in maksimum ter povprečno in absolutno amplitudo temperature zraka za vsa štiri mesta.

Najmanjšo dnevno in letno amplitudo ima tedaj Trst, največjo Celovec, Maribor je nekako v sredini. V Ljubljani je potek nekoliko milejši kot v Celovcu. Povprečna dnevna amplituda je pozimi v Ljubljani manjša kot v Mariboru kljub kontinentalnejši klimi. Da niso pozimi dnevne amplitude v Ljubljanski kotlini večje kot v zračnem Mariboru, so krive goste jutranje megle. Sončna toplota se v tem času porablja za raztapljanje megle, namestu za segrevanje tal. Megle in oblačnost zmanjšujejo temperaturne

		Povprečni minimum	Povprečni maksimum	Povprečna dnevna amplituda	Povprečna letna amplituda	Absolutni minimum	Absolutni maksimum	Absolutna amplituda
Trst (26 m nad morjem)	januar	2.1	6.4	4.3	25.3	-11.9	37.5	49.4
	julij	19.4	27.4	8.0				
Maribor (280 m n. m.)	januar	-4.7	2.7	7.4	29.3	-23.1	37.0	60.1
	julij	13.3	24.6	11.3				
Ljubljana (306 m n. m.)	januar	-4.6	1.3	5.9	30.5	-26.4	36.0	62.4
	julij	13.8	25.9	12.1				
Celovec (405 m n. m.)	januar	-10.9	-2.0	8.9	36.2	-30.6	37.1	67.7
	julij	12.6	25.3	12.5				
Obir (2047 m n. m.)	januar	-9.4	-5.1	4.3	15.5	-27.3	25.1	52.3
	julij	6.1	12.1	6.0				

Op.: Številke pomenijo stopinje v Celsiu (n. pr. 2.1°C).

Nasprotno je ponoči in pozimi. Zrak se ohlaja tudi na dveh straneh, pri tlu in ob pobočju. Zrak, ki se je ohladil ob pobočjih, postane težek in se zvali v ravnic. Zaradi tega se nabira nad ravnico nekako jezero mrzlega zraka. Tako segrevanje in ohlajevanje se vrši v klasični obliki v ameriških kanjonih. Take-mu segrevanju pravimo — kanjonsko segrevanje odnosno ohlajevanje. Popolna odrezanost od morja in kanjonski način segrevanja dasta ostro celinsko klimo z velikimi dnevnimi in letnimi amplitudami.

Če je kaka pokrajina oddaljena od morja in tudi odrezana od morskega vpliva po gorovju, sicer pa odmorja in zračna, bo klima imela kontinentalni potek,

amplitude.

Tudi absolutne vrednosti so določenim trem temperaturnim območjem primerne. Najnižje temperature zaznamuje Celovec. Beležili so že -30.7°C . Čim bolj se javlja blažilni vpliv morja, tem višje minime beležijo tisti kraji. V Trstu so merili do sedaj samo do -11.9°C . Najvišje absolutne maksime bi bilo po prejšnjem tolmačenju pričakovati v Celovcu. Vendar so absolutni maksimi v splošnem povsod isti. Čim bolj se namreč oddaljujemo od morja, tem bolj se svet dviga. Z naraščanjem absolutnih višin pa se niža temperatura zraka povprečno za dobre pol stopinje na vsakih 100 m. Višje absolutne višine torej ne dovoljujejo, da se poletni temperaturni

maksimi v notranjosti Slovenije ne morejo zvišati nad obmorske. Ker leži Celovec 450 m nad morjem, je njegova vsakokratna temperatura relativno nižja za 2,6° C. Absolutni maksimum v Celovcu bi znašal reduciran na morski nivo 39,7° C.

Potek temperature na visokih gorah

nam predstavlja Obir, 2047 m visoka gora na koroški strani Karavank. Tu sta dnevna kakor letna amplituda najmanjši v primeri z ostalimi postajami. Temperaturno kolebanje se z naraščanjem nadmorske višine manjša.

DALJE

TURČIANSKY SV. MARTIN, TIHE SLOVAŠKE ATENE

B. ROKKO

*I. K. Strakatemu, dragemu sopotniku
in vodniku*

Ta vožnja se mi je zdela v vsej svoji pokrajinski mnogoličnosti vrtoglavo nagla: Ob enajstih ponoči sem še videl luči Vcelavskega trga v Pragi. Jutranji svet je posvetil na meglene ploskve moravske ravni, jutro je razgalilo modre obrise šleskih gora in daljne gozdove, ki jih je opeval Bezruč. Dosegli smo mejo Nemčije tja proti staremu Ratiboru in se pri Bohuminu približali Poljski. Onkraj Bezudov je že ležala Slovaška.

Trehod na Slovaško je geografsko komaj opazen, etnološko pa postane kmalu kar otipljiv: drugačne vasi z drugačnimi hišami kažejo križišče čeških, poljskih, nemških in ogrskih vplivov na regionalni slovaški osnovi. Brzi vlak se dotakne Žiline, komaj jo vidiš za drevjem in že te nosi v neki svet, čigar zgodbo nemo pripoveduje samo nekoliko gradov in kakšna cerkev sredi trga ali vasi. Kmalu po osmih sva s praškim prijateljem izstopila na kolodvoru v Turčianskem Sv. Martinu. Kakšna preprostost! Ze na postaji mi je prišlo občutje nečesa panonskega. Ne vem, odkod: iz samega okolja, iz ozračja, iz pritajenega instinkta v meni, kdo ve. Dihnilo je vame kakor vizija daljne Slovenske Krajine.

Čudovit kontrast: včeraj in danes! Prometni dir Prage, mogočni Wilsonov kolodvor in tu — tiho, mirno, nobenega dira, postaja kakor kje na Dolenjskem, ravan, zadaj hribi, trg ali mesto: nekaj nedoločenega, a prikupnega na prvi pogled. Malo ljudi je na cesti in še em se nikamor ne muči. Kmetičam, ki te ogledujejo, se molče opravičuješ, da si tujec. V vseh provincialcih živi nekoliko ksenofobije. Po cesti se počasi izprehajajo gosi in z dostojanstvom svoje

gluposti gagajo nad prihajajočimi. Nizke hiše. Široki vidiki. Drevje, blato, otožnost kakor v mestu Okurovu Maksima Gorkega.

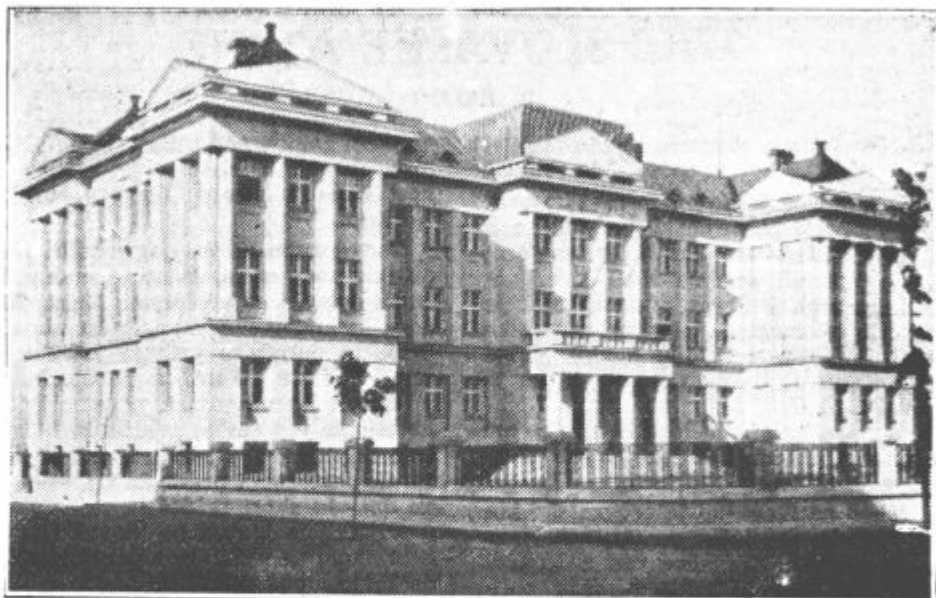
Nad gorami so se nagrmadili temni oblaki; zdelo se je, da so na mah zrasli, dobili dolge, tipajoče prste. Nekaj hladnega in žalostnega je seglo čez slovaške hribe in polja; to prihaja jesen v deželo. Pol ure ali uro so se oblaki razproširali kakor vojska po strateških načrtih in ves čas je pritiskala tudi dušo teža. Kmalu je jelo deževati in je deževalo z otožnimi presledki tri, štiri dolge dni. In skozi ta dež in veter sva se s prijateljem klatila po Slovaški: z nahrbtnikom na plečih in z Orbisovim Baedekerjem pod dežnikom...

Zavila sva po cesti in prišla v glavno ulico, Masarykovo, in od tod na trg. Tu je še bilo nekoliko življenja; narodne noše, a nič kaj živahne, nič Uprkove, so vendarle dajale okolju vsaj barvne slutnje nečesa veselejšega in pestrejšega. Zopet so gagale gosi in psi so lajali, kakor lajajo samo v provinci ob deževnih dneh in v liriki Miroslava Krleže. Iskala sva protestantsko cerkev in našla katoliško, namestu Slovaške Matice sva odkrila malomestno bolnico z okni, ki so bila že sama bolna kakor ugašajoče oči. Studirala sva napise na trgovinah in odgonetala po nosovih, koliko Židov je v kulturnem središču Slovaške. Ne vem, kako sem ugotovil, da sem pozabil vzeti na pot neki kos perila. Stopila sva v trgovino in poslušala čudovito zgovornost slovaškega Žida. Koliko besed in kakšni superlativi zaradi pričakovanih 80 Kč! V bližnji lekarni je laborantka govorila z nekom o brezpomembnem dogodku tistega jutra. Ah, provincialni dolgčas! Dež, blato, dež — v takih reutkih postanejo malenkosti sila tehtne,

napijejo se vode kakor gobe, narasejo, brišejo ti vse veselejše misli, kvarijo vse načrte.

Naposled sva našla pošto in malo dalje, skoraj že izven mesta, novo, krasno poslopje Slovaške Matice. Tam so naju vljudno sprejeli, razkazali knjižnico, pojasnili slovaški problem, in vse to je bilo združeno z dvema asociacijama: blatna provinca in nova, velika palača kulture. Večja in lepša kakor je katerakoli naša.

sodobna Slovaška zrasla kakor Karadordjeva Srbija: nepozabne zelene Topole. V vseh večjih mestih Slovaške so pred vojno gospodovali Madžari. Narod, ki so mu prej Nemci in Židje ustanavljali mesta in ki je vsako mesto obdal s širokim obročem vasi, z blatnimi cestami, z mlakami, s pristavami, je zdaj zalagal slovaška mesta s svojim meščanstvom, svojo inteligenco. Kmečki plebs je bil brez moči nasproti lastnikom latifundij,

Turčianský Sv. Martin: MATICA SLOVAŠKA

Zgradili so jo lani, predlani, pravkar so dovršili mogočen narodni muzej, ki se dviga na hribu kakor grad, v tem okolju nenavaden po svoji ploskoviti železobetonski arhitekturi. Nov je tudi Štefánikov dom, ki sva v njem le trudoma odkrila gospodinjsko šolo. Vse, kar je tu velikega, reprezentativnega, je novo. Stari prostori slovaških društev so skromni, stare hiše so pritlične ali enonadstropne, tudi stari muzej z Narodnim domom je preprost, kakor pri nas, z enim, Narodni dom v Brežicah. Kmečko mesto, in vendar središče narodne kulture, žarišče slovaške samozvesti!

To je torej Turčianský Svätý Martin! Mesto je bilo za Slovaško važnejše od velike Bratislave, stisnjene na mejo, še danes nasičene z Nemci in Madžari, kjer si Slovaki le ob palici države krči pot. Pomembnejše je od Košic, gospodarskega središča vzhodne Slovaške. Zakaj tu je svet kraj slovaške tradicije, od tod je

ki so svobodno kolonizirali; kaj je mogel zoper politiko budimpeštanske vlade, ki je nosila pravico na meču in puškini cevi?! Ubog slovaški drotar je hodil po svetu kakor naš Dalmatinec in pel daleč od Tater, daleč od Vaga in od južnoslovaških vinogradov svoje melanholične pesmi o uporniku Janošiku, o lepem hajduku Janošiku...

Zgodovina: Nejasni spomini na samostojno Slovaško, pravičljiva imena iz dobe velikomoravške države, nato pa tiščleten oklep Ogrske, zemlje sv. Štefana. Iz srednjega veka vstaja samo legendarna osebnost Matuša Čaka iz Trenčína, ki se je uprl arpadeskemu gospodarju, od Bratislave se smehlja spomin na kralja Matjaža, ki smo ga tudi Slovenci obdali z nezaslužnim belim vencem dehteče poezije. Kulturno: husitski vplivi, potem dolga zolacija in nato vplivi češkega preporoda. Kaj so stoletja pri narodu brez viharne in pretresljive zgodovine? Legende, legende, a za njimi trp-

ljenje, ki nima letopisca, ker je sivo kakor zemlja, brezlično kakor kamen...

Leto osem in štirideseto še živi v vsem obrazu tega mesta. Ko je kvas nacionalističnih idej liberalne Evrope razvnel Madžare do košutovske ekstaze, ki so jo hladili cesarski vojščaki in ruski kozaki, so vstali iz zgodovinske brezličnosti slovaški rodoljubi in so v Turčianskem Sv. Martinu ustanovili središče nove Slovaške. Danes imajo okoli svojih imen že legendaren sij. Njih kosti počivajo na pokopališču tega malega mesta, ki je po njih imenovalo svoje blatne ceste in tihe ulice. Bili so kmetje ali kmečki sinovi, nekateri še šolani v latinskem jeziku, ljudje, ki so znali na pamet Kollarjevo »Slavy dcero«, ki so verovali v Herderjeve ideje o Slovanih, čitali Dobrovskega in nemške romantike. V njihovih dušah so kakor pod dotikom čarobne palice vzkipeli dolgo zadrževani podtalni vrelci slovaške narodne zavesti. V času bachovske protimadžarske reakcije so si Slovaki ustanovili tri gimnazije in prvo kulturno in znanstveno institucijo, ki je po vzoru »Matice Srpske« in »Matice Česke« dobila ime »Matica Slovenska«.

Prihodnje leto bo stoprav sto let, kar so Madžari opustili službeni latinski jezik. Niti toliko še ni, kar je Ludvik Štur ločil slovaščino od češčine in proglasil dotedanje slovaško narečje za pismen jezik. Regionalna književnost, skromna kakor tiste čase slovenska, je postala narodna književnost. Samo sto let in še toliko ne: to je tradicija Turčianskega Sv. Martina, prvega kulturnega središča Slovakov.

Obračam pod kranjskim dežnikom, ki mi tako dobro rabi tu v slovaški deželi, drobno potiskane strani vodnika. Dež šumi in namaka večno žejna tla. Melanholične ure teko... L. 1875 je Koloman Tisza razpustil in zaprl vsa ognjišča slovaške kulture in z nadutostjo madžarskega grofa proglasil urbi et orbi, da Slovaški narod ne obstoji. Še ne obstoji ali več ne obstoji?! Toda narodi ne prenehajo živeti niti tedaj, ko jih obglavijo vsemogočni ministri. Prav v Turčianskem Sv. Martinu, sredi teh polj in hribov, v biblični preprostosti kmečkega življenja, je ta narod še nadalje varoval ogenj svoje zavesti, vero vase in v svoj jezik. Koloman Tisza je šel, šel je nekega dne tudi njegov sin Štefan Tisza. Šli so mogočniki, a narod, živeč v zdravju svojega kmečkega jedra, je ostal in učakal svoje vstajenje...

Izprehodi po Turčianskem Sv. Martinu so končani. Ali je še kaj zanimivega? Po glavi mi je hodilo to-le zamotano vprašanje:

Ali bo kmečki in malomeščanski Turčianský Svätý Martin vzdržal tekmo z novimi kulturnimi centri poveljnega slovaštva, z Bratislavo in Košicami? Tam je življenjski tempo drugačen, drugačna so obzorja, cirkulacija kulturnih struj je hitrejša. Tam se uveljavlja novo slovaško meščanstvo, ki se razvija v tesnem stiku s Čehi in ki je usmerjeno k češkoslovaškemu narodnemu edinstvu.

Turčianský Svätý Martin zvesto varuje tradicijo. V njem se akumulira kmečka kulturno-stvarjalna energija. Že danes je videti, da se bo ta romantično nastrojeni element prej ali slej umaknil pred realističnim, gibljivejšim, z vsemi sredstvi sodobne civilizacije preskrbljenim meščanskim slojem, ki bo nositelj novega nacionalizma.

Sij Turčianskega Sv. Martina blede. V novi Slovaški se zdi to mesto kakor v naših mestih Narodni domi: častitljiv ostanek preteklosti, dekorativen, a malo uporaben.

»Nech sa vam páči!«

Lastnik hotela »Evropa« dviga kozarec dobrega slovaškega vina in naju gosti z jedačo. Govori slovaško, vmes pa srbskohrvaško, pripoveduje o Liki, svoji domovini. Jugoslovanski rojak. Gospoda Nikolo A g j i c a sva bila odkrila koraj po naključju; kakšno je bilo najino presenečenje, ko naju dočaka mož, ki je po vnanjosti podobnejši vseučiliškemu profesorju nego hotelirju, in naju povede v svoje stanovanje, polno knjig in umetniških slik. V ospredju simbolično vstaja velika slika s kraljem Aleksandrom, prezidentom Masarykom in Nikolo Pašićem. Ta svetomartinski hotelir je spisal Slovakom prvo srbskohrvaško vadnico in jo poklonil slovaškemu narodu »v znak bratske ljubezni«; poklonitev nosi datum proglasitve zakona v zaščito republike... Piše slovaške pesmi, ki v njih opeva slovaško preteklost, obenem pa sanjari o svoji domovini, o naših gorah in našem morju, o široki slavonski ravnici, o kršni Liki, domovini junakov. Ta prikupni bibliofil je tudi poliglot; pesniška sposobnost ga ne moti, da ne bi bil gospodarsko podjeten. Zares originalen mož, naš gospod Nikola! Tako srečanje je bilo treba dostojno proslaviti z dobrim vinom, ki se je zlatilo v kozarcih. Dejal sem: gospod Nikola združuje v svojem karakterju liško moža-

tost in junaštvo s slovaško mehkobo in vljudnostjo!

»Nech sa vam páči!«

Z dobrimi željami gospoda Nikole sva bila zapustila Turčianský Svätý Martin: vem, da bi nama bil naklonil sonce, če bi ga bil mogel sukati tako kot obrača

svoje pero. A dobro je del tudi tisti sončni surogat, ki je o njem gospod Nikola citiral Prešerna, češ, da razgreje žile, srce razjasni in oko.

Zbogom, tihe, skromne slovaške Ate-ne!

NOBELOVI NAGRAJENCI ZA FIZIKO

Letos so v Stockholmu razdelili dve Nobelovi nagradi za fiziko, in sicer letošnjo nagrado, ki jo je prejel nemški profesor Werner Heisenberg iz Lipskega ter nagrado za 1932, ki lani ni bila podeljena in je uprava Nobelove ustanove letos priznala polovico fiziku Ervinu Schrödingerju, ki se je zatekel pred Hitlerjevim nasiljem v Oxford na Angleško, drugo polovico pa angleškemu fiziku Pavlu Adrianu Mauriceu Diracu iz Cambridgea.

Prof. HEISENBERG

Ceprav je bilo doslej običajno, da so se podeljevale Nobelove nagrade za fiziko samo eksperimentalnim fizikom, se je letos upravni odbor odločil z lansko in letošnjo nagrado odlikovati samo čiste teoretike. Na odločitev je pač močno vplival razvoj moderne fizike, ki kaže zadnja leta posebno nagel napredek v teoretični smeri.

Prvi nagrajenec Heisenberg je star šele 31 let. Rodil se je decembra 1901 kot sin univerzitetnega profesorja Avgusta Heisenberga iz Würzburga. Gimnazijo je obiskoval in dovršil v Mo-

Prof. SCHRÖDINGER

nakovem, potlej pa se je posvetil studiju fizike na monakovski univerzi, kjer je tudi promoviral. Habilitiral se je nato v Göttingenu, potlej je bil lektor za fiziko na univerzi v Kodanju, 1927 pa je bil imenovan za rednega profesorja fizike na univerzi v Lipskem, kjer še zdaj deluje. Heisenberg si je ustvaril sloves na polju tako zvane kvantne mehanike, nauka, ki razlaga, na kakšen način prehaja energija iz ene oblike v drugo. Na tem polju velja Heisenberg za nesporno avtoriteto. Njegove nove, ostro začrtane predstave o materiji in energiji so pomagale izpolniti mnoge vrzeli, ki jih je teoretična fizika odkrila v doslej veljavnih teorijah.

Erwin Schrödinger se je rodil l. 1887. na Dunaju. Več let je bil asistent na dunajski univerzi in kasneje v Jeni, 1920. pa je bil imenovan za izrednega profesorja v Stuttgartu, odkoder je bil leto kasneje poklican na univerzo v Breslau, kmalu nato pa v Curih. 1927 je zasedel stolico za tehniško fiziko na berlinski univerzi, kot naslednik slavnega profesorja Maksa Plancka, ustanovite-

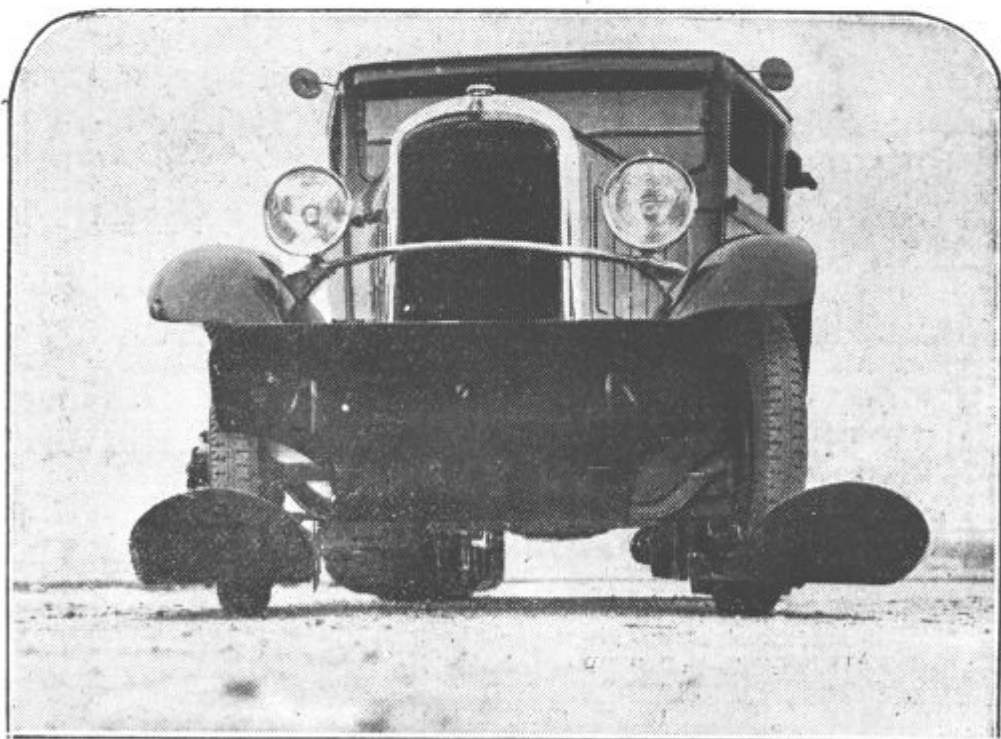

Prof. DIRAC

lja kvantne teorije. Zaradi nasprotstev, ki si jih je nakopal pod Hitlerjevim re-

žimom, se je moral umakniti v Oxford na Angleško, kjer zdaj predava na tamkajšnji univerzi. Schrödinger zastopa v moderni teoretični fiziki naziranje, da se nam kot materija predstavljajo samo popolnoma nematerielne kombinacije električnih valov.

Nekak dopolnjevalec Schrödingerja je tretji letošnji Nobelov nagrajenec Dirac. Maurice Dirac se je rodil 1902. Studije je dovršil na Angleškem in je 1930 postal član kraljeve znanstvene akademije, profesor matematične fizike na St. Johns Collegeu v Cambridgeu in lektor za matematiko na cambridgeski univerzi. Zasluga Diracova je, da je pomagal soustvarjati matematično podlago za vsa področja najnovejše teoretične fizike. —nj

MOTORNE SANI ZA BYRDOVO EKSPEDICIJO

Sani je zgradila neka francoska tovarna avtomobilov. Motor precej velikega in težkega vozila ima samo 15 ks. Sprednja kolesa so podložena s širokimi smučmi, zadnja kolesa so pa nadomeščena z gosencastim gonilom.

(Glej »Druga Byrdova ekspedicija«, Zis knjiga 14, str. 528)

RIMBAUD IN VERLAINE

Fr. Porché je letos objavil knjigo »Verlaine, kakršen je bil« (Verlaine tel qu'il fut), ki je dvignila mnogo prahu. V njej seveda nastopa tudi Artur Rimbaud, o katerem so njegovi profesorji v gimnaziji napovedovali, da bo velik duh ali v do-

VERLAINE (kip Jamesa Viberta)

brem ali v zlem. A bil je samo ubog človek z bliski pesniškega genija. Po grdih zablodah prve mladosti — nenaravni stiki z Verlaineom — se je s tako vneto oklenil vere, da so pozneje ubrali pot za njim ateist Louis Le Cardonnel, Verlaine, Huysmans, P. Claudel. Tak je bil Rimbaud, v katerem je V. Hugo pozdravljal »dete Shakespearea« in ki je prenehal svoje slovstveno delovanje z 19 leti.

Porchéja so nekateri hudo napadali zaradi omenjene knjige. Drugi zopet ga branijo, češ, da šele sedaj do dna razumejo posamezne zbirke, n. pr. Sagesse. Saj še celo misleca kot Rabelaisa ali Montaignea do dobra pojmiš komaj tedaj, ko si do gnaš, po ka'rih potih je došel do svojega dokončnega izraza.

Verlainea je med prvimi omenil pri nas dr. VI. Förster v Lj. Zvonu 1897, torej leto dni po njegovi smrti; njegov vpliv na naše pesnike poudarja med drugimi Grafenauerjeva Zgodovina slov. slovstva. Pred vojno ga je prevajal V. Mole; Franc Bevk je v DS 1917 ponašil »Mesečno noč«; J.

Lovrenčič je priredil »Pesem« v Mladiki 1922. Griša Koritnik pa v istem mesečniku l. 1925 »Jesensko pesem«, ki jo je nekje poleg drugih vzorcev ponašil tudi pisec teh vrstic. Na ta znameniti umotvorček namiguje Čehov v svoji drami »Osennija Skripky« (Jesenske gosli).

Gospa Augusta Delporte, dedinja pokojne Matilde Delporteove, razporečene Verlaineove žene, toži pisatelja Porchéja, da je neopravičeno črpal podatke za navedeno knjigo iz nenatisnjenih Spominov gospe Delporteove, katere mu je posodil

PAUL VERLAINE (po sliki Frédéricica), bivšega gospodarja montmartrskega kabareta »Pri poskočnem zajcu«)

basnik Franc Nohain. Razvila se bo spet slovstvena pravda, kakršnih omenja razprava o Flaubertu v Ljubljanskem Zvonu 1921. Pisatelji umetniki ostanejo, dlakopni tožilci pa kmalu zapadejo v prah pozabljenja. Tako bo tudi z Verlaineom, ki je bil lirični velikan. D.

BOGASTVO JEZIKOV

Dr. Robert Ramsay, vseučiliški profesor v Missouriju, je zračunal, da je angleščina najbogatejši jezik na svetu: 250.000 različnih besed. Od teh se jih 50.000 več ne rabi. Nemščina pride sprico svojih sestavljenk na 184.704 besede, od katerih je samo 71.075 enostavnih. Madžarsčina izkazuje v zadnjem slovarju budimpeštanske akademije 120.000 izrazov. Italijansčina je sorazmerno ubožna s 64.642 besedami. Malo bolje bi se odrezala francoščina z 93.032 in stara grščina z 96.438, medtem ko razpolaga latinščina le s 51.686 izrazi. Upošteval je še španščino, kjer je našel 70.683 besede.

Ne vem, kako je ameriški učenjak štel. To pa je gotovo, da glede na povprečni besednjak posameznih govoric italijansčina in nemščina prekašata albionščino, tudi francoščina jo daleč presega, za trdno pa jo s svojo jasnostjo in točnostjo.

Zanimalo bi nas, koliko je slovenskih besed. Pokojni prof. štrekelj je cenil Pleteršnikovo zbirko na 80.000. Če pa pridenemo še razne zapiske: štrekijeve, šašljeve, Koščiálove, Breznikove itd., potem obilico strokovnih besednjakov, bi nemara prišli preko 100.000. Pa še bi ostala velika bera tujk, ki jim ni mesta v knjigi.

Bohotnost naše govorice sem pokazal v tem listu 20. avgusta, kjer najdeš nad 70 izrazov za vino in znatno besedišče za gostilno. Pozneje, 10. 9. pa na str. 293 precej nazivov za »pohajače«. Ob času mednarodnega seksuološkega kongresa v Brnu l. 1932. sem nalavkal do 150 nazivov za »košček živega mesa«, do 200 pa za njegov ženski korelat. S to številko smo dosegli Arabce, ki znajo leva na 200 načinov imenovati. Evfemizem ali olepšca ima tu svoj pomen. Svetopisemski Diábolos n. pr. sliši pri nas na tale imena: bes, sam bog nasváruj, črnjak, črt, dijavol, duhovin, dušegubec, hudič, hudi duh, hudik, hudimar, hudimar, hudir, hudirščak, hudnik, hudoba(r), hudobec, kosmač, malič, nebodigatreba, nečistec, peklenc, peklenik, peklensček, rogač, rogateg, roglič, satan, tajč, tajfelj, vrag, vranič, vražič, vražnik, zlodej, zlom(ek) i. dr. Za nemški Taschen-schnappmesser ali Taschenvetel se govori: sklepec, sključek, kostura, nož zaklepalknik, mihec, britvica, pipec, nožičevka, čička, krivaček, popkarica, kimek in mor-da še kaj

Prevajalci naletijo včas na latovščino, za katero ne najdejo tako lahko nadomestila. Za pojem »jesti« bi vam iz Pleteršnika, ki mu obhajamo desetletnico smrti, nanizal nekaj besed: (po)čediti, črepati, čreznemočevati, (po)gibsati, goltati, gruditi, frontati, nafrontati se, hlastati, h(r)a-mati, hrepati, hrombati, lizati, lokati, založiti, mrdavšati, mrlati, mrl(n)zhati, mrlevkati, mrdljati, mrvčiti, mrvikati,

mliatiti, otepati, plekati, posnažiti, sav-tati, soltati, sobotati, smogotati, suntati, šlopati, žvapiti, žvelinčati, žveljati, žreti itd.

Človek bi menil, da so nabirači izpisali vse dotedanje boljše pisatelje za Pleteršnikov slovar. A niso. Iz Stritarjevih spominov na Levstika n. pr. ni sprejeta tesnoprnost, iz J. Jurčiča n. pr. brnjavs; iz F. Levstika: pregoslati (pretepsti), Jun-tez se drži kakor pišivrit; iz Trubarja zbliza, t. j. kuga (prim. češko ubližiti?).

Po narečjih je gradiva še na zamete. Jaz sam sem nastregel dobrih sto strani osmerke besedišča iz svoje rodne občine. Koliko slikovitosti bi se tudi drugod ote-lo pozabe: tekoči hudič (žganje), v grm-sko šolo hoditi (potepati se), vino iz Ci-káve (cikasto), možilnico ima odprto (ra-da bi se poročila), dež ima kapo (kapljá), varalo prodajati itd. Nedavno sem čul v Ljubljani: stokávci so prebivávci, t. j. dol-go prebijejo, se dolgo drže na svetu. Hu-mor pogosto odseva iz učenih tvorb: bogu-napotnik, t. j. božjepotnik (Sl. N. 1900). V Novicah straši nekje Gnoj-slav, t. j. Ko-pronymos. Ata Narod so pisali: baraba, barabež, barabast že 23. 9. 1889, slovar-nik pa menda še nobeden ni segel po teh biblijsko laških cvetkah. V neki narodni pesmi sije pečena (razbeljena) skala, v neki drugi iz Kobarida pa: Zezulinka kuka na šukvi v lesi, podobna češki ku-kavici. Nabiralci so bili taki zdržniki (naj porabim Medvedov prevod za abstinenta), da so v Lublanskih Novizah pozabili Vod-nikovo pasívno (ob pasu obešeno) mož-njo: da je aktivna, bi jo bili že shranili v Pleteršnikovo zakladnico. In če bi v pri-kolici pripeljali poljačo (hodnik pred hišo, kjer žito poljejo) s perivoja, pa pezdírek in pirhanico iz petijo-tarije in s pikapolonico še petac ali petačar ali prašnik (glavnike), pesnikovavce, pendreke, polno-sojnice (slike »en plein-air«) in na po-stojanko postavili počepoč fižol in cvetoči pišiklin, bi se navelič vsak priščasti použitnik. To je nekaj zgledov z začetnico p, ki jih zaman iščeš po Pleteršniku.

Angleško besedišče je naneseno iz vseh delov sveta, vendar ko bi pri nas združili vse nazivje iz Jugoslavije, bi vsekakor prekosili številko 250.000. Ramsayevi natančni podatki pa se mi zde nekam smešni, saj jezik je živ stvor, ki venomer poganja in odmira. Še včeraj sem čul glagol »pregljati« (naslonjen na ime pisatelja I. P.), ki se miselno sklada z glagolom regljati. D.

Petnajsta obletnica premirja

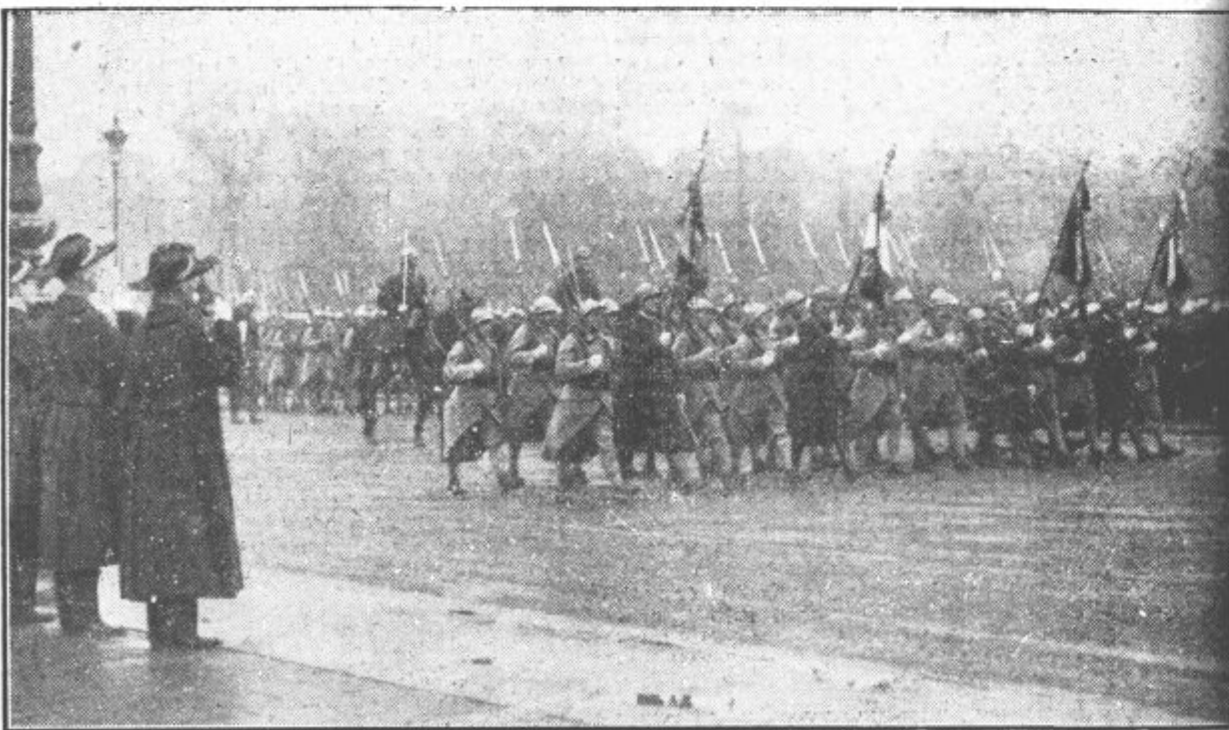
v Parizu

Levo: Državni predsednik Lebrun v pogovoru s pariškim vojaškim guvernerjem generalom Gouraudom

Spodaj: Defilé čet s prapori opuščenih polkov

Desno: Štirje predsedniki v minuti molka pred grobom Neznanege vojaka (od desne proti levi): predsednik poslanske zbornice Fernand Bouisson, državni predsednik Lebrun, senatni predsednik Jules Jeanneney in ministrski predsednik Albert Sarraut

LJUBEZEN, STRAH IN SOVRAŠTVO

Cesto govorimo o dobri čudi tega ali onega izmed soljudi. Kaj razumemo pod čudjo in kaj so prav za prav ti pojavi? Znaní ameriški psiholog dr. John B. Watson, ravnatelj psihološkega laboratorija Hopkinsovega vseučilišča, je za svoje poizkuse uporabljal komaj nekaj ur stare otroke in je pri tem dosegel izredno zanimiva dognanja. Normalno dete kaže že takoj po porodu tri temeljne pojave svoje čudi: strah, ljubezen, jezo.

Kot »ljubezen« je označil omenjeni psiholog reakcijo otroka na božanje. Komaj nekaj ur staro dete ima božanje rado, ker mu očitno povzroča prijetne občutke, kar dokazuje črta zadovoljnosti, ki se zrcali na detetovem licu in v njegovih očeh. To označuje Watson za temelj vsake ljubezni.

Ostali dve vrsti osnovnih občutkov je dognal učenjak z opazovanjem otroka, kadar ga nenadoma in brezobzirno zbude. Te reakcije je tudi fotografiral. S poskusi je dognal, da sta dva načina, kako se otroka spravi v strah ali v jezo. Ustraši se samo nepričakovanih stvari. Jezi pa se mali zemljan samo, kadar je lačen, ali kadar oviramo njegove gibe s tem, da mu držimo roke ali noge.

Dr. Watson ugotavlja, da temelji čud odraslega človeka samo na teh treh osnovnih občutkih, katerim se pridružujejo seveda še posebne okoliščine. Trdi, da so otroci prci vsake bojazni, strah občutijo le pred nenadnim truščem in nepričakovanim premikanjem. Kot dokaz navaja primer, da se dete brez strahu igra s kuncem, dokler ga nismo namenoma navdali s strahom pred zajčkom. To se da lahko doseči na naslednji način: ko se je dete igralo s kuncem, je Watson nenadoma udaril tik ob ušesu otrokovem na kovinsko ploščo. Nepričakovani kovinski šum vzbudi pri otroku strah in dete ga pogrešno pripisuje kuncu. Odslej se bo balo kunca. Takisto je s temo. Dete se je začne bati šele, kadar ga je v temi prebudil močan šum, n. pr. blisk, loputanje vrat itd. Ti prvi občutki se dajo silno težko iztrebiti.

Čuje se nekoliko čudno, ako učenjak zatrjuje, da nastaja strah otrokov pred kačami in mišmi na isti način, ali Watsonovo pojasnilo te trditve je brez dvoma popolnoma verjetno. Matí pelje otro-

ka na izprehod in opazi nenadoma kačo ali miš pred seboj. Seveda prestrašena zakriči in dete se bo v bodoče, kadar bo videlo kačo ali miš, vedno spomnilo na materin krik, in se bo balo kače in miši. Čudno je, da je dete že nekoliko ur po porodu tako zelo občutljivo za razne vrste šuma. Človek bi mislil, da v tej nežni starosti še ni sposoben sprejemati vtise vnanjega sveta. Da je otrok prav za šum tako občutljiv, pojasnjuje Watson s tem, da je bil v materinem telesu popolnoma zavarovan pred vsakim šumom in je živel v popolni tišini.

Priučena bojazen se da pri otroku težko odstraniti. Vsaka mati ve, da se da v tem pogledu samo z neskončno potrpežljivostjo kaj doseči. Dete, ki se je zbalo kunca, se mora polagoma navaditi nanj z vsakdanjim stikom, dokler se ne prepriča, da zajček ne povzroča nikakršnega šuma. Pri tem se moramo ogibati vsakega šuma. Le na ta način se bo dete spet privadilo zajčku in se igralo z njim.

Tudi odraslega človeka nauče na tak način, da se boji marsičesa. Potrdilo za to je znani živčni šok, ki so ga občutili premnogi vojaki v svetovni vojni. Vojaki so morali biti nad vse mirni in tihi, da se niso izdali sovražniku, nenadna eksplozija v splošni tišini je prizadela njihovim živcem udarec, ki ga poznamo pod francoskim nazivom choc. Tako živčno razstrojstvo se je dalo popraviti samo z dolgotrajnim in popolnim mirom v zdraviščih. Često pa so nastopili bolezenski znaki že, ako je padla na tla knjiga. Včasí pa celo brez vidnega vzroka. Zdravniki niso vedeli, kako bi utemeljili pojav, da je bolnik na mah spet zapadel bolezní, dokler niso dognali, da je mimo bolnika šel človek v uniformi. Že sam ta malenkostni pojav je v bolniku vzbudil strahoto one usodne sekunde, da se je ustrašil vsakega uniformiranca.

Pojavom vznemirjene čudi moramo prišteti tudi zardevanje, ali neugodje želodca pred izpiti; tudi »zona, ki oblije človeka«, pot, ki mu udari skozi kožo, sta istega izvora. Ti pojavi so tako pogosti, da tvorijo del naše vsakdanje govorice.

Zdravniki so izvršili poizkuse, da-li so plavalosci občutljivejši čudi, nego temelasi ljudje. Merili so bitje žile in srca, dihanje in krvni tlak, kar je vse v zvezi

s čudjo. Izkazalo se je, da se ne da postaviti nikakršno pravilo. Toda tudi najfinejše priprave za merjenje ne morejo pokazati, kake izpremembe so v našem telesu v zvezi z razburjenjem in v kaki meri se pojavljajo te izpremembe.

Znano je, da se vse funkcije našega telesa ne pokore naši volji, nekatere so od nje popolnoma neodvisne. Zato se ne bomo znali nikoli popolnoma obvladati. Izražanje veselja in strahu se skoraj popolnoma odteguje obvladovanju po naši volji. Ta dva občutka imata mnogo skupnega. Tako pri veselju, kakor pri strahu je prizadeto naše srce in v obeh primerih bije hitreje. Pri radosti nam srce poskakuje, kadar pa se bojimo, nam bije nekje visoko v vratu. Bojazen in strah se smatrata običajno za istovetna pojava, pa se pri podrobnem preiskovanju izkaže, da sta si naravnost nasprot-

na. Kadar smo v strahu, nam preti zastoj srca, govor nam odpove in obvladovanje volje in uma je popolnoma nemogoče; bojazen nima teh znakov, pač pa je obema skupno to, da je vse telo pripravljeno za beg. V radosti pademo človeku okoli vratu in mu krepko stiskamo roke. Tudi tiho notranje veselje ni brez vpliva na telo. V takih primerih imamo občutek, kakor da nam bije srce nenavadno tiho in mirno. Globoko zadovoljstvo nam zaliva vso notranjost.

(1n).

GLAVA RUSKEGA HRTA

S SMUČMI NA MONT BLANC

DR. FRANC NOVAK

NADALJEVANJE

Vse dopoldne nas je morila vročina. Sonce se je upiralo v zaprte snežne kotline in ogromna bela pobočja, ki so se bleščala v mavričnih barvah. Niti najmanjše sapice. S pomočjo robcev smo se prelevili v Arabce. Mesto kamel smo imeli v tej beli Sahari — smučič.

Stisnjenih ustnic, a veselih oči švigne mimo nas v divjem smuku krdelo smučarjev. Solnati sneg brizga okrog njih. Vidijo se le še konice cepinov, ki štrle iz nahrbtnikov. Nato izginejo, da se spet pokažejo globoko pod nami, kjer vozijo med razpokami, da nam zastaja diha.

Izmučena se vrača druga družba. Sonce, žeja in redki zrak so jim ubili vso smučarsko umetnost.

Pot nas vodi ob groblji velikih plazov. Visoko nad nami počí serak. Utrujen in leni prav nič ne skušamo uiti. Računamo s tem, da se ustavi tam kot prejšnji.

Sredi pota med Grands Mulets in Cabane Vallot, ki je bila naš današnji cilj, sta si idilično uredila bivač dva francoska turista. Stiskata se v senco razpete pelerine in čakata večernega hladu in zmrznjenega snega. Imata le krplje, čez katere pa neusmiljeno zabavljata. Z nežnim, hvaležnim pogledom objamemo naše težke, dolge smučič. Pa naj še kdo trdi, da niso za gore! Ustavimo se pri teh turistih in si skuhamo vode, ki je popijemo bajne količine.

Zrak postaja redkejši, ko lezemo po dolгих, srednje nagnjenih, lepo zasneženih pobočjih Gd Plateauja. Dolge so že naše sence, zrak prijetnejši, hladnejši. Kmalu pa tako nesramno prijeten, da moramo nataktni rokavice in zavarovati ušesa. Kože ne prijemajo več na ledeni skorji, ki se pa udara pod golim čevljem. Pod smučič navežemo dereze in tako lezemo po poslednjem pobočju proti Col du Dôme.

Tik pod Cabane Vallot (4362 m) položimo v sneg smučič in jih pričvrstimo s palicami, ker nad 4500 m vodi pot po grebenu.

Potem zlezemo do kočice, ki se nam je, ko smo jo zapazili pred dvema urama, zdela že čisto blizu. Prostorček pred njo je poln nahrbtnikov, cepinov, vrvi, de-

rez in smučarjev, zamotanih v odeje, s temnimi naočniki in namazanih na debelo po obrazu z mažo. Brata bi ne spoznal. Seveda mi tudi nismo bili nič manj razbojniški. Zato me je od začudenja skoro zadela kap, ko me je znan glas poklical po imenu. »Ravno prav, da si prišel, imamo nekaj pacientov zate!« Spak me je spoznal po mojih služnihih hlačah. Iz zdravnika sem se hitro prelevil v lekarnarja in kuhal pijačo od vročine, sonca in redkega zraka zdelanim trem smučarjem.

Vsi prebivalci kočice smo se izpremenili v eno samo veliko družino. Ker je imel razen mene le še neki Švicar samovar, sva morala brez odmora kuhati čaj. Bila sva najbolj upoštevana osebi. In kako se nama je prilizovala postavna smučarka! Oh, te ženske... in za kapljo vode!

Pa vsaka stvar ima svoj konec in strašna žeja se je tudi podela.

Kar mraz me je spreletaval, če sem pomislil na noč. Neoskrbovana kočica je zelo, zelo tesna, nas pa toliko! Pa nas še razveseli klic izpred kočice: štirje novi! Tako nas je bilo ravno dva tucata. Večina se je spravljala spat, ko sem smuknil skozi vrata in zlezal navzdol do Observatoire Vallot pogledat, če niso mogoče odprta vrata. Zastonj, vse zabito. Pa mi ni bilo žal tega sprehoda. Tam v dolini mrak in mir. Vrhovi, v srebrnem sijaju meseca, so kot bajna zakladnica kralja devete dežele. Mrtvi so ledniki, pokojni so neizprosni grebeni. Prav nič se mi ni mudilo nazaj v kočico. Zakaj naj bi v spanju iskal sanj, ki to noč ne morejo biti lepše od resnice?

Tiho in spoštljivo sem se vrnil v kočico. Tam kjer smo kuhali popoldne, so zdaj ležali trije. S cepinom so podprli nekako polico nad »ognjiščem«, da se onim trem na polici ne udre, ker deske so ukrivljene do skrajnosti. In pa, da oni, ki je na robu, ne cmokne na bedne »zemljane« razprostrte po golih, umazanih, skalnih tleh.

Med perilo si natlačim papirja in se zarinem med trojico na ognjišču. Odeja je bilo premalo, kljub temu pa je bilo toplo.

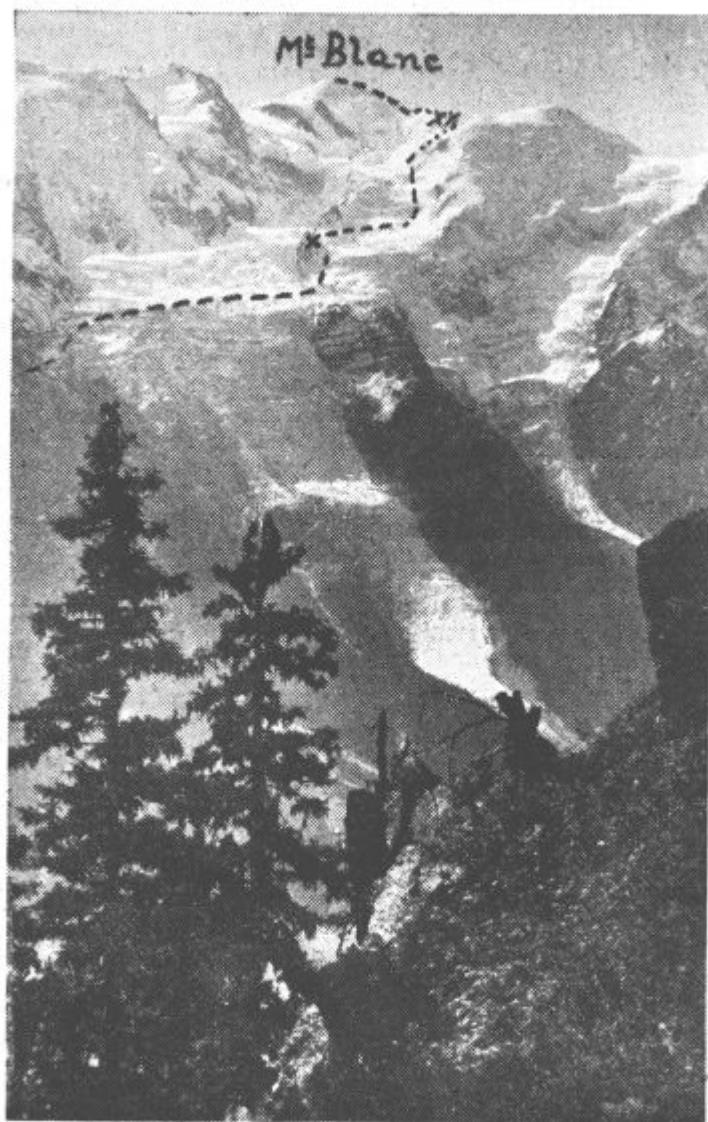
V planine gredo ljudje, da se navžijejo svežega zraka, ampak — osvežijo ga ne! Zrak je kaj hitro postal pod-

ben onemu v nabasanem opoldanskem metroju pariškega podzemlja. Sicer moram pohvalno pripomniti, da se priljubljena igra turistov — plinska vojna — ni vršila. Tako smo bili na tesnem, da je bila onemogočena...

ki sta čakala noči sredi poti. Zadovoljna z diagnozo sva zadremala.

★

Dolina še spi v mraku, vrhovi pa so že živi v ognju prvih žarkov. Nestrpno

— — — sled × Grands Mulets (3051 m) ×× Cabane Vallot (4362 m)

Debele srage so mi stale na čelu, ko sem se zbudil sredi noči. Po stropu je rdeče plapolal odsev ognja. Ob samovarju, ki je obzirno šumel in se skladal s hrčanjem spečih, sta čepeli dve postavi. Zbudil sem tehnika. Po dolgem ogledovanju in premišljevanju sva spoznala polnočna kuharja. Francoza s krpji,

čakamo tehnika, ki prileze iz koče kislega obraza in v copatah.

»Ne grem, se slabo počutim.«

Z jezikom, aspirinom in bunkami smo mu hitro predruščili zdravje in sklep.

Umerjenih korakov se dvigamo po ledni skorji. Redek zrak nam ne dela prav nobenih preglovic, ker sistematič-

S'pota na MONT BLANC

no globoko dihamo. Veter nam meče ostre kristale v obraz. Nad grebenom so cele zastave tega snega. Po grebenu, čez malo sedlo z razpokami, čez par snežnih streh, po ostri strmini in spet po grebenu gre naša pot. In potem — nobenega hriba višje od nas, nobena pot ne pelje naprej. Le nebo. Je bilo že lepo na strehi Evrope — ampak mraz tudi! Hribčki pod nami so v soncu, dolinice pa so zabasane z mehкими oblaki. Nad glavami nam jadra vran. Ker pa turisti niso še nič pustili, se pogrezne nižje. Par posnetkov, mal teaterski nasmeš proti Chamonixu — kdo ve, če nas ne opazujejo med zajtrkom z daljnogledom!

Navzdol je šlo brez nezgode. Le Andréju se je zanohtalo. In tehnik je parkrat poskusil zdrčati v večnost, pa smo mu preprečili nakane.

Pred kočo smo se posvetili nahrbtnikom. Moram omeniti, da smo imeli apetit le za kompot, pomaranče, čokolado, biskvite in čaj. Kruh in meso sta ostala nedotaknjena.

Prišli so prvi turisti, ki so odšli iz Grands Mulets ponoči. Bili so veseli koče. Mi smo bili židane volje, ker smo imeli vrh. Jeziki so se nam razvozljali kot novi trakovi za čevlje. Nekdo je izvlekel orglice. Tehnik ga je spremljal na glavnik.

Smuči smo mazali z vso skrbnostjo. Potem je André razdelil zadnje poma-

ranče. Vsi smo jih takoj pojedli, le tehnik je svojo zagrebel v sneg, da bi se ohladila. Natakemo smuči. Prvi se spusti tehnik, za njim André. Z Jeanom se spogledava, odkopljeva pozabljeno pomarančo, prereževa jo na dvojce in pogoltneva vsak svojo polovičko kar s kožo. Begunce sva hitro dohitela, ker je šlo nebeško.

Od koče Vallot vzameš naravnost do Col du Dôme, tu obrneš kot moreš in spet gre naravnost do Gd Plateaua. Vozili smo nenavezani. Levo in desno ob sledi številne smuške karavane, ki je to jutro prišla do koče, smo rezali naše kristijanije. Sprva po ledenem snegu, kjer so se kovinski robniki prav lepo obnesli. Nato po skorjastem snegu. Na strmih pobočjih pod Gd Plateaujem je bil sneg solnat in naš užitek popoln.

Žal je sonce pritiskalo neusmiljeno. Sneg je postal voden in težak. Zadrževali smo sapo, ko smo švigali čez mostiče. Kdor se ne more odvaditi preštevilnega padanja pri smučanju, naj gre na lednike! Jamčim mu, da se bo odvalil, ker ga bo strah pasti na mostiču ali nad pokrito razpoko.

Pokaže se koča Grands Mulets. Teren je manj strm, zato pa nič manj ne drvim. Široke razpoke zevajo že od daleč in se jih ogibaš prav lahko.

ZADNJI NASKOK NA MONT BLANC

Jean si zatakne v težkem snegu smučko in si zviije nogo. Zdaj šele vidimo, da so se pripodili težki oblaki. Peš in navezani gremo do koč, kjer Jeanu trdo zavežem nogo. Pri koči srečamo tudi Mollea, ki se vrača — brez vrha. Zadovoljen sem, da se me je branil vzeti na svojo vrv. On pa mi, kot pravi planinec, brez zavisti, iskreno čestita.

Jean je korajžen fant. Natakne smuč, stisne zobe in odpelje navzdol proti Glacier de Bossons. Tik pod kočjo je

krasna strmina, ki pa se konča v razpokah. Pred temi smo sneli smuč in navezani šli preko nerodnega mesta. Potem pa v dolgem, valovitem, položnem smuku, ki ti nudi prav vse radosti smučanja po lednikih, prifrčiš prav do postaje žične železnice.

Kolena so pa — marmelada.

(Glej tudi: Dr. Oskar Reja, Na najvišji gori v Evropi, 2is knjiga 10., str. 395 in »Na grebene montblanške grmade«, 2is knjiga 11, str. 460.)

TRAGEDIJA ZADNJIH INK

(K 400 letnici osvojitve Peruja)

DR. VLAD. TRAVNER

L 1513. je prekoračil Španec Vasco Nuñez de Balboa z malimi četami panamsko ožino in zagledal kot prvi Evropec neskončne širine Tihega oceana. Spotoma je slišal od domačinov, da je šest dni hoda proti jugu ob morski obali velika in neizmerno bogata dežela, kjer imajo prebivalci celo predmete za vsakdanjo rabo iz čistega zlata in srebra. Sklenil je, da poišče te bajne kraje in se polasti ogromnih zakladov. Ekspedicijo je preprečil guverner Darije — tako so imenovali takrat južno Panamo — Predraria Davila, ki je ukazal 1514. obglaviti Balboa in nekatere njegove tovariše baje zaradi veleizdaje, v resnici pa iz osebnega sovraštva in zavisti.

Govorice o bogastvu neznane dežele le niso utihnile in številni drzni pustolovci so poskušali srečo leto za letom. Njihovi napori so bili brezuspešni. Kajti moške niso imeli dovolj sredstev in spretnih voditeljev. Vrh tega so zašli v nezdrave močvirnate ali v zapuščene gorske in gozdne kraje. Tu so pomrli zaradi bolezni in pomanjkanja ali pa so jih pobili maloštevilni bojeviti domačini. Sčasoma je ugasnilo navdušenje za daljno deželo, ki so jo smatrali mnogi le za izrodek domišljije.

Samo en mož je bil v Panami kljub vsem neuspehom trdno uverjen, da ta dežela ni bajka — Francisco Pizarro, poznejši osvoboditelj in krvnik Peruja. Bil je zahrbtn, surov in povsem neizobražen človek; odlikoval pa se je po svoji hrabrosti, vztrajnosti, podjetnosti in previdnosti. Rodil se je okoli 1478. blizu mesteca Trujillo v španski pokrajini

Estremadura kot nezakonski sin stotnika Gonzala Pizarra in Francisce Gonzales. Imel je štiri brate: Fernanda, Joana, Gonzala in Martina, ki so se udeležili vsi njegove poznejše ekspedicije. V mladosti je bil svinjski pastir. Ker mu ta posel ni ugajal, je postal vojak in se udeležil bojev zoper Francoze v Italiji. Pohlep po slavi in bogastvu ga je gnal v novi svet, kjer se je hrabro boril na Kubl. Odtod je šel z Alonsom de Hojedo v Darijo in postal poveljnik kolonije Uraba. Nato se je pridružil Balboi in zvedel tako za deželo, ki jo je pozneje odkril.

V Panami se je seznanil z vojakom Diegom Almagrom in duhovnikom Fernandom de Luquejem, ki sta si tu z ropom, goljufijo in tatvino — kakor mnogi drugi — pridobila precejšnjo premoženje. 1524. so sklenili ti trije vitezi — vsi brez strahu, nihče pa brez madeža — nekako trgovsko družbo, da odkrijejo in izkoriščajo neznano zlato deželo. Almagro in Luque sta dala potrebna denarna sredstva, Pizarro pa je prevzel vodstvo ekspedicije. Ostalim Špancem v Panami se je zdelo to početje smešno in Luqueja, ki je žrtvoval največ, so imenovali splošno »Fernando el loco« (t. j. norec). Le s težavo je zbral Pizarro 114 mož in opremil ladjo, ki naj bi ponesla drzne raziskovalce v neznani svet. To podjetje (1524—1525) in ekspedicija, ki jo je vodil 1526.—1527., dokazujeta njegovo izredno energijo in smelost. Zaradi nepopisnih težav na tujem morju in strašnega pomanjkanja so zapustili vsi spremljevalci svojega vodjo razen 13 neustrašenih mož, ki so mu prisegli zvestobo do smrti.

Kakih 50 milj južno od Paname je odkril Pizarro pokrajino Biru, po kateri je dobila pozneje vsa dežela ime Peru. V okraju Catanez so videli Španci domačine, ki so si vtikali v obraze male zlate žebličke kot nakit. Slednjič so dospeli po mnogih naporih v zaliv Tumber (3° južne širine), kjer so našli ob obali v mični okolici svetišče in palačo domačega kralja. Dežela je bila obljudena in dobro obdelana. Največje veselje pa so napravile Špancem zlate in srebrne posode, ki so jih videli v svetišču in v hišah domačinov. Nato je poslal Pizarro v notranjost nekaj ogleduhov, ki so se vrnili kmalu z veselo novico, da so našli iskano deželo. Pizarro je ujel tudi dva domačina in jih naučil špansko, da sta mu služila pozneje kot tolmača.

1528. je šel Pizarro v Španijo, da bi poročal nemškemu cesarju Karlu V., ki je vladal obenem (od 1516.) kot kralj Carlos I. tudi v Španiji, o svojih dosežanjih uspehih in mu izročil darove. Karl je bil takrat na vrhuncu moči. 1519. mu je podjarmil Fernando Cortez mehikansko cesarstvo. Malo let pozneje (1526) je cesarska vojska v bitki pri Paviji porazila in ujela njegovega nasprotnika francoskega kralja Franca I. Seveda se je razveselil cesar novega prirastka moči, ki se mu je obetal. 26. julija 1529. je sprejel v Toledu Pizarra, ga imenoval za guvernerja in generalnega kapitana v novih deželah, mu podelil plemstvo in dovolil 1000 tolarjev letne pokojnine. Pizarrova oblast naj bi se raztezala 200 milj južno od reke Santiago ob obali, ki je dobila ime Nova Kastilija. Zato mu je obljubil Pizarro, da bo zbral 250 mož in priskrbel ladje, orožje in municijo. Spomnil se je tudi svojih tovarišev, ki sta mu omogočila dosedanje uspehe: Almagro je postal plemič, Luque pa panamski škof. Nato je obiskal svoj rojstni kraj in pregovoril brate, da so mu sledili. Obenem je zbiral doma prostovoljce za ekspedicijo in opremil ladje. Potrebni denar sta mu priskrbeli Almagro in Luque. Ko je dovršil priprave, se je podal v Panamo in odtod konec junija 1531. s 3 ladjami, 180 vojaki, med katerimi je bilo 36 konjenikov, nekaj topovi in več psi (ki so jih uporabljali Španci v boju zoper domačine) proti Peruju.

Po 13 dnevni viharini vožnji je dosegla vojska zaliv San Mater, kjer se je izkrčala. Nato je krenil Pizarro s četa-

mi ob morski obali proti jugu. Pohod je bil zelo težak, kajti dežela je bila gorata in malo obljudena. Prebroditi so morali tudi številne reke. Slednjič so prišli v naselbino Coagui, kjer so našli toliko dragocenosti, posebno zlata in srebra, da je natovoril Pizarro dve ladji in jih poslal v Panamo. S tem je skušal privabiti v deželo nove pustolovce, ki bi mu pomnožili vojsko. Odtod je šla ekspedicija proti jugu do zaliva Puerto Viejo in našla tu dva pustolovca: Sebastjana Benalcazarja in Juana Fernandezza s 12 konjeniki in 30 pešci, ki so ojačili Pizarrovo četo.

Domačini se tujcem niso ustavljali. Ko so slišali pokažanje pušk in topov, so prestrašeni zbežali misleč, da so prišla v deželo nadnaravna bitja, ki nosijo blisk in grom. Tako je dospel Pizarro brez odpora do Gyaquilskega zaliva, kjer je otok Puna. Bojevitoti otočani so se mu upirali šest mesecev, četudi je dobil Pizarro iz Nicaragua ojačenja pod vodstvom Fernanda de Sota in četudi je dal na bližnji celini usmrtiti kaciaka (poglavarja) Tonella in 16 drugih indijanskih voditeljev, da bi prestrašil otočane. Ker so ostali vsi napor brezuspešni, je odrinil v pokrajino Tumbes. Tu so zboleli mnogi vojaki na malariji, tako je počivala vojska 3 mesece. Nato so šli osvojevalci ob reki Piuri do zaliva Payta, kjer je ustanovil Pizarro ob izlivu rečice Chira po naravi izvrstno utrjeno kolonijo in pristanišče San Miguel. Sem naj bi prihajale ladje iz Paname in tu bi imel v primeru neuspeha varno pribežališče. V San Miguelu je sprejel tudi poslance pregnanega Inke Huascarja (izg. uasar), ki ga je prosil za pomoč v boju zoper brata Atahualpo. S tem se je začelo izpolnjevati staro strašno prerokovanje, da bodo prišli preko morja beli bradatci, ki bodo uničili veliko in častljivo carstvo.

Preden pa nadaljujemo prežalostno povest, se moramo seznaniti z domačimi razmerami, posebno ob času Pizarrovega prihoda.

Najstarša zgodovina današnjega Peruja in sosednjih dežel je temna. Le ostanki ogromnih kamenitih zgradb brez apna, pokritih često s čudnimi primitivnimi znaki — pred vsem znamenite razvaline svetišča Sonca v Tihuancu ob jezeru Titicaca —, mogočna vrata iz monolitov in številni kipi, ki kažejo obrise človeških postav, dokazujejo, da so živeli v teh krajih že v pradavnini — morda kakih 6000 let pr. Kr. — ljudje

neznane porenja s precejšnje kulturo.

Poznejšo zgodovino je opisal l. 1609. do 1616. Španec Gracilosa de la Vega, ki je bil po materi potomec plemena Inka. To obširno delo je še danes — kljub raznim nedostatkom — glavni vir za dobo Ink. Po poročilih Vege so se delili prvotni prebivalci na mnogo plemen, ki so živela dolga stoletja v ljutih medsebojnih bojih. Okoli 1100 (po drugih 949 ali 1021) po Kr. sta prišla iz vzhoda na obrežje jezera Titicaca k plemenu Aimara mož in žena veličastne postave, ki sta zatrjevala, da sta otroka Sonca — Manco Kapach in Mama Oello. Učila sta divje prebivalce poljedelstva, živinoreje, ročnih del in umetnosti, jim dala prve zakone in ustanovila v dolini reke Urumbaba mesto Cuzco. Njuni potomci so bili Muysce ali Inke. Iz tega rodu so izhajali vladarji zvani prvotno Kapach ali Sapay Inke, t. j. vladajoči ali edini Inke. Pozneje je postalo ime »Inka« splošna označba za vladarja.

Do 1525. je vladalo v državi 12 (po drugih poročilih 10) kraljev tega rodu. Prvotno je obsegala dežela le okolice Cuzca in jezera Titicaca. Poznejši vladarji — posebno od 4. Inke Roca dalje — so razširili svojo oblast polagoma in skoraj brez bojov, t. j. s pogodbami in prostovoljnim priznanjem njihovega vrhovnega gospodstva tako, da je obsegala država — imenovana Tahuantinsuyu (= štiri pokrajine) — ob času prihoda Špancev vse ozemlje med rekama Acusmayu (na severu) in Maule (na jugu) ter od Tihega oceana preko mogočnih Kordiljer in Andov daleč v notranjost

celine, torej današnje republike Ecuador, Peru, Bolivijo, severno polovico Chila in vzhodni del Argentine (skupno blizu 6 milj. km²). Vse te ogromne pokrajine z vsemi prebivalci so bile last vsakokratnega vladarja. Zanj so morali delati vsi podaniki $\frac{3}{4}$ leta in mu izročiti vse pridelke, rude i. dr. Samo tri mesece v letu so smeli skrbeti zase. Zasebna lastnina in individualna svoboda sta bili neznani. Zato pa je skrbel vladar za potrebe vseh. Država je bila torej komunistična pod diktaturo Inke.

Vsak državljan je imel določen delokrog, ki se je ravnal po stanu (kasti), starosti in (duševnih oz. telesnih) zmognostih. Za bolnike, starčke in druge delanezmožne osebe je skrbela celokupnost. Zato ni bilo v državi niti bogatašev niti siromakov in vsakemu je bila eksistenca zajamčena. Na ta način so bili izključeni vsi razredni in politični boji. Socialno vprašanje, ki je igralo v drugih državah često pogubno vlogo, je rešila država Ink mnogo boljše in pravičnejše kakor n. pr. stari Rim s svojimi strogo individualističnimi in egoističnimi načeli.

Vsa dela so vršili prebivalci pod nadzorstvom številnih uradnikov svetlič, občin, pokrajin in države. Tako so se morali n. pr. zbrati vsi poljedelci kakega okraja vsako jutro ob določeni uri na polju in izvršiti posle, ki jim jih je odkazal nadzornik. Brez njegovega dovoljenja ni smel nihče zapustiti svojega mesta. Celo obleka je bila za vsak stan in okraj natančno predpisana. Slaba posledica tega sistema je bila seveda, da ljudje niso imeli lastne iniciative.

DALJE

OTOK MOCHA — DOMOVINA KROMPIRJA

Chilske novine na nepričakovan način označujejo otok Mocho (ch = č) ob južnoameriški obali kot »zibel krompirja«. Leži med krajema Valdivia in Concepción, obdan s črmi, tako da je težko do njega. Pokriva ga bujno tropsko rastje, posebno pa korun ali podzemljica, o katerem se ni vedelo, da bi ga bilo najti tam. Včasih so na Mochi bivali Indijanci, danes je otrov opuščen. Vendar profesor Schneider, etnograf, ravnatelj muzeja v Concepciónu, je ondan napravil znanstven izlet na to zemljo, oddaljeno kakih 50 km od celine, ter ondi nalletel na nekoliko domačinov, močno podobnim Polinezijcem. Razen tega je zasledil ostanke omike, dokaj s'č-e atolski prosveti v Južnem morju (atol = v malajščini

obročast koralen osrdek. To bi potrdilo Rivotovo mišljenje, po katerem Polinezijci niso malajskega pokolenja, pač pa baje izhajajo z južnoameriške celine. Schneider je izvohal še drugačne slečove. Ob izlivu je odkril na griču, odkoder je širok razgled, ruševino trdnjave s čisto rjavim kanončkom. Vsekakor gre za stavbo iz 16. stoletja, ki so jo zagrešili privrženci razvpitega morskega razbojnika Francisca Drake-a, ki si je bil zgradil na Mochi oporišče, odkoder je napadal španske galeje. Druga zanimivost, ki jo je izbrskal geolog iz njegovega spremstva, je živ podmorski ognjenik blizu otoškega obrežja. Ob tej priliki se je čula domneva, da je ta vulkan nemara tisti nepridiprav, ki je imel svojo vlogo ob nedavnih potresih z nenadno plimo. Kakor veste, so ti potresi zadnja leta napravili dosti kvare ob čilski obali. G.

DOŽIVLJAJI V DŽUNGLI

FRANK BUCK

48. IN 49. POGLAVJE

NEPRERAČUNLJIVI TIGER

Mislam, da nudi tiger največ tvarine za razgovore džungelskih lovcev. Kdor trdi, da ve, kaj bi tiger naredil v tem ali onem primeru, je ali navaden bahač ali pa samega sebe vara.

Brez vsakega posebnega razloga me je sultan vprašal: »Ali ne bi hoteli imeti par lepih malih tigrov.«

Kar v grlu mi je zastal viski, ko sem se mu grgraje zahvalil. Rekel mi je nato, da bo izdal nalog, naj se mladiča pre-

Tiger je najmočnejši predstavnik živalskega sveta, ne posluša in ne uboga nobenih zakonov. On si kroji svoja lastna pravila.

Dokaz za to sta mi nudila dva tigra, ki sem ju prvič videl kot mladiča ter sem ju potem več let imel v svojem zverinjaku. Pred nekaj leti sem se baš hladil s svojim prijateljem, lohorskim sultanom, na terasi elitnega hotela Raffles. Povedati moram, da je bil sultan strasten lovec, poleg tega je tudi rad redil v svojem zverinjaku lepe divje živali. Njegovo navdušenje za ta sport je šlo celo tako daleč, da je živali nastanil po zapuščenih celicah državne ječe, oddaljene nekaj korakov od svoje palače v Johore Jahru.

peljeta v njegove dirkalne hleve (imel je namreč tudi tri krasne konje, ki bi jih lahko poslal na vsako dirko), kjer si jih bom lahko vzel naslednjega dne.

V tem času se je mudil v Singaporu cirkus Fillis, podjetje velikega obsega, ki je že leta nastopal v vseh večjih azijskih mestih. Sultan, ki je imel zelo rad Fillisa in njegovo gospo, jih je povabil zvečer v svojo palačo na čaj. Po serviranem čaju se jima je ponudil, da jim pokaže še svoje živali, pred vsem oba tigra, ki sta že čakala na mene v hlevu.

Ko sem se vrnil z Alijem, da vzamem oba mladiča, sem našel pri njih skupino občudovalcev; bil je sultan, Fillis, njegova lepa mlada žena, ki je nastopala pri predstavah kot jahalka na konju brez sedla, ter še štirje drugi gostje. Zlasti

Fillisova žena se je sukala okrog obeh živali. »Večina tigrov,« je rekel, »je divja, toda ta dva sta tako krotka in ljubka, da še nikdar nisem videla tako prijetnih živali.«

Gospa Fillis je začela moledovati za oba tигра. Sultan me je poklical na stranter me vprašal, če bi kaj ugovarjal, ako bi dal oba mladiča njej, ker se je očitvidno zaljubila vanje, jaz pa si zato lahko izberem v njegovem zverinjaku, kar si bom pozelel. Ponudba se mi je zdela zelo ugodna in zato sem nanjo pristal.

Mladiča sta potovala potem s cirkusom v Kuala Lampur, Penang in Ipoh. Tam je potem lastnik cirkusa umrl in njegova žena, ki ni mogla voditi podjetja sama, je sklenila prodati ga. Ves cirkus so odpremili v Singapore, da se tam proda na javni dražbi.

Bil sem nedaleč Singapura, zato sem odločil, da se udeležim dražbe, ako bi bile slučajno naprodaj živali, ki bi jih lahko dobro prodal. Nisem tudi še pozabil obeh krasnih mladičev, zato sem sklenil, da ju kupim, ako bi jih mogel dobiti za primerno ceno.

V Singaporu sem naletel na znanega bogatega Američana Edija Taita, o katerem sem vedel, da se tudi zanima za divje živali. Kmalu se je izkazalo, da se Edi res zanima za ona dva mladiča, ki sem ju nameraval jaz kupiti. Zato sem se spet vdal ter nisem hotel dražiti proti Ediju, ki je bil moj stari prijatelj. Že prej si je ogledal obe mali džungelski mački in je ugotovil, da bi utegnili postati prav primerna igralca za nastope pri njegovih predstavah.

Sicer sem si tudi jaz želel oba tигра, vendar ju nisem tako rabil kot Tait. Moral bi ju poleg tega prepeljati preko Pacifika, preden bi zame sploh imeli kako veljavo, medtem ko bi jih Edi lahko uporabil že takoj na licu mesta. Tako je Tait dobil oba tигра.

Pet let nato sem bil na potu v Indijo. Ladja se je ustavila tudi na Filipinih. Blížal se je pustni korzo, ki je v Manili posebno slikovit. Zato sem se izkrca in podal na pohajkovanje po mestu. Na pustni dan zavladala v mestu obče veselje in razposajenost tako, da se celo berači in pohabljeni udeležujejo razigranosti, ki je zajela vse sloje prebivalstva. Zabav je toliko, da se človek iz njih sploh ne spozna. Plesi, maskarade, lepotne tekme, kjer se izbere najlepša filipinska deklica, ki postane potem za dotično leto kraljica lepote, se vrste po vseh nešteti zabaviščih tega Monte Carla v Tihem oceanu.

Večino teh prireditev vodi Edi Tait. Ko je zvedel, da se mudim v mestu, me je povabil na kosilo v hotel Manila. Potem je predlagal, da bi si ogledal njegovo menažerijo, kjer sta tudi ona dva mladiča, za katere sem se dvakrat pote goval, pa jih nisem nikdar dobil, ki sta pa medtem postala dve veliki in močni zverini.

Po kosilu sva si ogledala oba tигра. Bila sta izredno lepi živali, velika, močna in krotka. Ko sva iztegnila roke skozi železno ograjo in ju popraskala za ušesi, sta se vrgla na hrbet in predla kakor dve veliki domači mački. Enemu je celo moj prijatelj utaknil pest v usta. Drugi se je pa zleknil na hrbet ter pustil, da sem ga ščegetal po trebuhu ter pri tem zadovoljno rohnol.

Ko sva se vračala domov, mi je Tait rekel, naj posetim zvečer predstavo, da bom videl, kako sijajno nastopata živali na odru.

Zvečer sem bil na licu mesta. Sicer so bile vse predstave tega večera dobro posečene, toda nikjer nisem videl takih množic kot v Edijevem cirkusu. Kmalu sta pritekla po mrežnatem hodniku oba tигра. Z njima je nastopala ljubka, kakih 19 let stara domačinka. Njen moški nastop in krotka ubogljivost, s katero sta se ji odzivali obe živali, sta izzvala pri množici vihar navdušenja.

Prišlo je zadnje dejanje. Živali sta skočili na visok bobnu podoben podstavek. Zagrmela je pohvala in krotilka se je med obema živalmaja vsa srečna priklanjala. Oba tигра sta ležala nepremično. Hipoma pa je desna žival, ne da bi se vzdignila s svojega mesta, segla s svojo ogromno šapo po deklici pred sabo, jo potegnila in jo pograbila s svojim strašnim zobovjem za vrat. Nesrečno dekletce ni imelo niti časa, da bi zavpilo in že je padlo na tla brez življenja bedno trupelce pred očmi množice, ki je okamenela gledala strašen prizor.

Klici, stokanje in kriki, groze so se začuli iz prestrašene množice. Ni minula minuta in že se je zaježila med ozkimi vrati, ki so vodila na prosto, množica, ki je udrla proti izhodu. Ko je zmešnjava dosegla svoj višek, je potegnil nekdo ob areni iz žepa samokres in pognal kroglo tigru v čelo. Žival, ki je po svojem dejanju ležala še vedno na podstavku, mirno kot bi se ničesar ne zgodilo, se je prevrnila in obležala na tleh poleg trupla nesrečne deklice. Množica pa, ki je izenčila potrpljenje, da bi si zlepa dobila izhod iz šotora, je naskočila plat-

nene strehe in jih pričela trgati z noži, klopmi in drugim orodjem, ki ga je pobrala po tleh. V kratkem času je od lepega cirkusa ostalo samo še leseno orodje, na katerem so plapolale razcefrane cunje.

prej zamislijo. Pojav si tolmačim le na ta način, da se je v žival za nekaj trenutkov povrnila njena džungelska narava.

Daljnja čudna izkušnja, ki sem jo imel s temi živalmi je, da je zelo težko vzgo-

FRANK BUCK, avtor »Doživljajev v džungli«

Zalosten dogodek je bil splošen predmet razgovorov še dolgo časa. Mnogi so trdili, da je tiger že dalj časa nameraval napasti krotilko in da je čakal le primerne trenutke. Nisem mogel soglašati z njimi, ker nisem nikdar v teku svojih dolgih izkušenj s tigri našel niti najmanjšega znaka, iz katerega bi mogel sklepati, da si živali kako stvar vna-

jiti tigra v jetništvo. Mislim tudi, da je tigra najtežje udomačiti med vsemi divjimi živalmi, vsekako pa mnogo težje kot leva ali leoparda.

Zakaj? Tega ne ve nihče.

Pred nekaj leti sem došel z novo zbirko v zverinjak San Franciscu. Ko sem izročil tam naročene živali, sem se podal na majhen izprehod po vrtu. Zani-

mala me je pred vsem tigrinja, ki sem jo nekako pred šestimi leti prodal za par k tigru, ki so ga že imeli v zverinjaku. Tam sem zvedel v svoje začudenje, da so žival že primeroma lahko udomačili, ni pa bilo mogoče vzgojiti od nje nobenih mladičev, ker jih je, čim so se rodili, požrla, kar se sicer često dogaja med mesojedi, ki žive v jetništvu. Trikrat je že vrgla mladiče, vsega skupaj osem glav. Tri so ji vzeli tako naglo, da jih še ni mogla požreti, vendar jih je že tako težko poškodovala, da niso več ostali pri življenju.

Tigrinja je, kakor mi je povedal ravnatelj, spet pričakovala v nekaj tednih mladiče. Nameraval je postaviti pred kletko najmanj teden pred dogodkom dva paznika z močnimi lučmi. Oborožil jih je z dolgimi drogovi, s katerimi bi se dala po njegovem mnenju držati mater proč od mladičev, da jih ne bi požrla. Čeprav sem moža zelo cenil, se mi je zdel njegov načrt le malo preveč enostaven in sem mu to tudi povedal.

Sam sicer tudi nisem imel še nobenega načrta, obljubil sem mu pa, da bom naredil, kar bom mogel, da rešim nov naraščaj. Pred vsem me je zanimala stvar zato, ker sem si misli, da bo treba nekega dne, ko bodo naši lovci, če bo šla stvar tako kot sedaj naprej, izčistili s svojimi brzostrelnimi puškami to džungelsko plemo, tigre gojiti edino le še po kletkah, in če to ne bo uspelo, potem bo vrsta izumrla.

Moral sem za nekaj dni odpotovati v Philadelphijo, obljubil sem pa, da se vrnem v enem tednu, samo zato, da skušim rešiti mlade tigre. Ves čas svojega potovanja sem premišljeval, kako bi stvar izpeljal, toda noben pameten načrt mi ni prišel na misel. Šele ko sem bil že

tik pred San Franciscom, se mi je zazdelo, da sem iznašel nekaj, kar bi utegnilo uspeti.

Za izvedbo svojega načrta sem potreboval mizarje, ki so mi jih stavili takoj na razpolago. Tigrinjo smo pognali v sosedno kletko, takoj nato sem se podal s svojimi mizarji na delo. Odtргali smo tla prazne kletke in namestu njih napravili pod iz lat, ki so pa bile zbite tako, da je bilo med latami precej prostora, pravi pod pa je bil kakega pol metra spodaj ter sem ga dal na debelo potresti z žaganjem in oblanci. Nato smo iztirali tigrinjo nazaj v njeno kletko. Malo težko je hodila po čudnih tleh, toda slednjič se je le privadila.

Noč in dan smo pazili nanjo. Čez dva dni so prišli na svet mladiči in dva sta srečno padla skozi velike špranje v zanje pripravljeni prostor spodaj. Le eden je bil tako nesrečen, da je obvisel zgoraj. Tega je takoj pograbila mati in ga požrla, preden smo to mogli preprečiti. Mladiča spodaj so pa hitro pobrali strežaji in ju odnesli na varno.

Nato smo spet spodili tigrinjo v sosedno kletko, kjer se je lahko svobodneje kretala. Mladiča smo odnesli v živalsko bolnico in ju tam postavili v prijeten topel zaboj. Nato je nastal problem njihove prehrane. Že prej sem mislil na to vprašanje, zato sem naročil ravnatelju, naj poišče irsko psico vrste seter, ki je pravkar vrgla mladiče. Šele po treh dneh smo našli žival, ki smo jo iskali. Medtem smo pa hranili novorojene tigre z navadnim mlekom.

Ko smo našli irsko psico, je bila zadeva zelo enostavna. Žival je imela prav rada mala tigrja, ki sta lepo uspevala.

DALJE

(COPYRIGHT BY KING FEATURES SYNDICATE)

ZA MISLEČE GLAVE

62

S čim se je izdal?

(PONAVIS ZABRANJEN)

V zakotni vasi je oskrboval pošto sam poštár, ki je bil tudi edini, ki je imel telefon. Vsak večer se je peljal s kolesom v bližnje mestece, kjer je pobral pisma, zavoje in denarne pošiljke za svojo vas, drugo jutro jih je pa razdelil med naslovnike.

Nekega večera so pa na mestni pošti zamažali čakali nanj. Ker je prejšnji večer odnesel s seboj precejšnjo vsoto denarja za nekega veleposestnika v svojem okoli-

šu, so se začeli bati, da ni morda postal žrtev roparskega napada. Ker se tudi na telefonsko klicanje ni nihče odzval, so poklicali orožnike, ki so se še isti večer napotili proti poštarjevi hišici v vasi.

Poštar je bil samec, pa si je tudi sam kuhal in pospraviljal. Na trkanje orožnikov se je oglasilo iz hišice samo pritaje. no ječanje. Ko so vlomili vrata, so našli v silnem neredu poštarja zvezanega na tleh. Orožniki so ga osvobodili in ko je prišel do sape, je začel ves zbežan pripovedovati, da so ga zvečer, kmalu potem, ko se je bil vrnil iz mesta, napadli trije maskirani možje. Po hudi borbi so ga zvezali in se z denarjem izgubili v noč, še poprej so pa prerežali telefonsko napeljavo.

Ko je napadenec še govoril, ga je vodja orožnikov iznenada ostro pogledal v lice in mu na veliko iznenadenje vseh navzočih povedal v brk, da laže, da je roparski

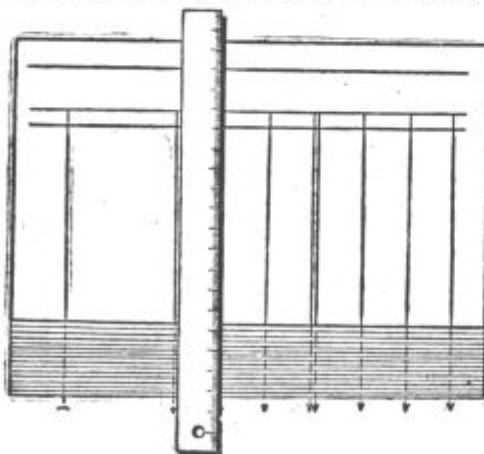
napad le fingiral. Ko ga je po kratkih pojasnilnih besedah aretirali, se je poštar tudi gladko vdal.

Po čem je orožnik spregledal pretkane-
ga poštarja?

Rešitev k št. 60

(Prvi dan v pisarni)

Načrtanje več listov papirja po istem vzorcu se najhitreje naredi takole: Sklad lističev se nalahko prepogne, da se malce premaknejo njih robovi drug proti drugemu. Zdaj moli vsak spodnji papir nekoliko izpod zgornjega. Prav na vrh se položi predloga in po njej se črte še enkrat vlečejo, toda tako, da se s svinčnikom poteg-

ne še preko predloge po robovih vseh spodnjih listov. Na ta način dobi vsak list na robu znamenje strogo po prvotnem

merilu. Ostalo delo je le še mehanično črtanje, dočim se je najbolj zamudno odmerjanje opravilo za cel šop listov hkrati.

Rešitev k št. 61

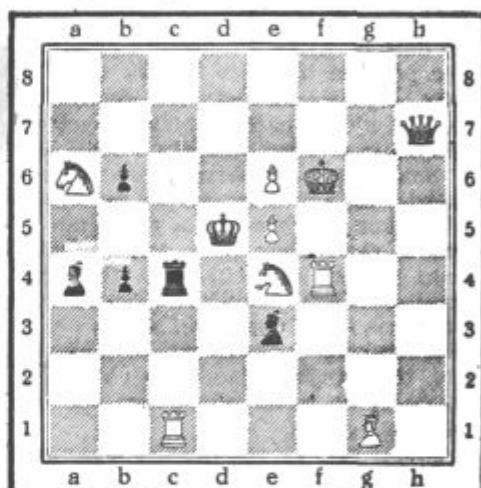
(Priateljici telefona)

Gospa Belčeva je postavila v sobo občutljiv fotografski aparat in ko je ugasnila luč, je odprla zaklop. Minka in Zinka sta seveda spet prižigali luč, ko sta telefonirali in drugi dan se je pri razvitju pokazalo, da je bila fotografska plošča osvetljena.

PROBLEM 48

L. Nietwelt

Druga nagrada »Skakbladete«

Mat v dveh potezah

Rešitev problema 47

Po 1. d5—d6, Tf7—d7? more beli z
2. Tc5—d5 poleg 3. h6—h7 z lahkoto do-
biti. Toda črni ima mnogo močnejšo obram-
bo. 1. ... Tf7—f1+ 2. Kh1—h2, Tf1—f2+,
3. Kh2—g1, h3—h2+ 4. Kg1—h1, Tf2—
f1+! 5. Kh1 : h2, Tf1—f6! Sedaj je dober
nasvet zelo drag, ker grozi črni h-kmeti
uničiti s šahom. 6. Tc5—c4+!, Kg4—g5,
7. d6—d7, Tf6 : h6+ 8. Kh2—g3!, Th6—d6
(Th8?, Tc8) 9. Tc4—c5+! Črni kralj pride
sedaj na linijo 6e in beli dobi z 10. Tc5—c6!
Lepa, za praktično igro zelo poučna štud-
dija.

HITROST BREZZIČNIH SIGNALOV

Natančna merjenja brezžičnih valov na progi Pariz-Buenos Aires so pokazala, da je njih brzina manjša od svetlobne hitrosti 300.000 km na sekundo. Kratki valovi napravijo na sekundo samo 268.000 km, dolgi pa celo samo 244.000 km na sekundo.